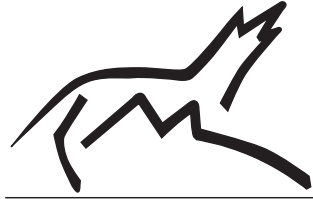

Revista
d'Arqueologia
de Ponent

n° 22 2012

El futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya

La història recent del Museu d'Arqueologia de Catalunya ha passat per diverses etapes des del punt de vista jurídic i de gestió. Després que per disposició de la Llei 17/1990 de museus fos creat com a museu nacional (disposició addicional 1 i trets essencials en la disposició addicional 2), el 2007 l'anomenat *Pla de Museus de Catalunya* en plantejava la dissolució en un anomenat Museu de Societat. En aquesta línia s'han presentat (2012) les "Bases del Nou Pla de Museus de Catalunya" i s'ha disposat la creació d'una Agència Catalana del Patrimoni Cultural que gestionarà una sèrie d'equipaments, entre els quals el MAC, cosa que suposaria la pèrdua de la seva condició d'ens autònom. Totes aquestes circumstàncies, sumades a la situació fàctica que pateix de fa anys la institució, ens ha fet pensar que fóra interessant dedicar el Debat d'aquest

número 22 de la *Revista d'Arqueologia de Ponent* a "El futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya".

Hem demanat la col·laboració a diverses persones que per raons institucionals o professionals, o bé ambdues alhora, hem cregut que voldrien fer sentir la veu en aquesta qüestió (Josep M. Carreté, Josep Guitart, Francesc X. Hernández, Pere Izquierdo, Xavier Llovera, Ferran Mascarell, Xavier Menéndez, Miquel Molist, Jordi Pardo, Núria Rafel, Joan Sanmartí, Joan Santacana, Francesc Tarrats). Algunes no han pogut o bé no han volgut participar. En les línies que segueixen presentem les aportacions que hem rebut en relació amb la qüestió.

El Consell de Redacció

Un futur per al MAC al servei de la persistència de Catalunya?

Joan Sanmartí

Els amics de la redacció de la RAP m'afalaguen demanant-me una contribució a aquest dossier sobre com hauria de ser el futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya. Ho accepto amb agraïment per la confiança que em fan, tot i que sóc ben conscient que no sóc la persona més ben situada ni preparada per donar-ne una opinió amb un mínim valor des del punt de vista tècnic —i amb això vull dir sobre com s'han d'exposar, en el sentit més ampli, els fons del Museu, o com ha de ser l'edifici que els acull—, ja que no tinc cap formació museològica. He d'aclarir, d'altra banda, que quan esmento el MAC en aquest escrit em refereixo bàsicament —gairebé sempre exclu-

sivament— a la seu barcelonina d'aquesta institució, que és, en definitiva, la que ha estat més qüestionada en els darrers anys, fins al punt que s'ha arribat a proposar la seva desaparició física, a través de la integració en una estructura més àmplia.

El meu punt de vista només es pot relacionar amb una qüestió que, sense ser en si mateixa museològica, no és intranscendent, i que té repercussions en els aspectes tècnics i, fins i tot, en la pròpia naturalesa del museu. Em refereixo al paper del MAC com a institució relacionada amb la construcció nacional de Catalunya (també en podem dir “fer país”, però, tenint en compte l'avenç del procés d'emancipació —o de domesticació—, val més abandonar els eufemismes porucs i dir les coses clarament), que és una de les raons que n'expliquen el naixement i les característiques que va adoptar des del seu origen. Naturalment, i com a universitari, potser hauria de referir-me també al paper del MAC en relació amb les universitats catalanes, pel que fa, si més no, a la docència. No em sembla, però, que calgui dedicar gaire espai a aquesta qüestió, perquè el potencial del Museu d'Arqueologia en la formació dels futurs arqueòlegs és una evidència palmària, que no necessita gaire comentaris. Sense oblidar la biblioteca —que segueix sent insubstituïble—, o la

col·laboració en els treballs de recerca que es desenvolupen als jaciments que depenen directament del MAC, alguns dels quals en són subseus, enlloc com al Museu d'Arqueologia es pot trobar un volum tan gran i tanta diversitat de materials arqueològics utilitzables per a la docència, i tan a prop, a més, de les dues universitats del país que imparteixen un grau d'arqueologia. Dir que totes aquestes institucions s'haurien de coordinar —molt més del que ho fan avui, si més no pel que fa a la Universitat de Barcelona— per aprofitar les grans oportunitats formatives que ofereix el MAC és una evidència que no necessita més comentaris.

Em centro, doncs, en la funció del MAC en un projecte d'afirmació nacional de Catalunya, un paper que, ben mirat, no té res de particular. Tots els museus d'arqueologia de les grans capitals europees en participen. Serveixen (o han servit), entre altres coses, per mostrar i difondre la història nacional, i sovint —i en general absurdament, des d'un punt de vista històric—, per intentar legitimar amb referència al passat la pròpia existència de la nació. També han servit, però —i aquest és el punt que veritablement m'interessa—, per contribuir a elevar les ciutats on s'ubiquen a la condició de centres de referència internacionals mitjançant l'exposició de les grans obres de la prehistòria i l'antiguitat, obtingudes de formes diverses, sovint gràcies al control colonial sobre els països d'origen. Així, el British Museum, el Musée de l'Homme, el Louvre, l'Altes Museum o el Pergamonmuseum no són simples llocs d'exposició de les produccions materials de les societats del passat, sinó elements de propaganda, de prestigi i d'afirmació de les societats modernes que els van crear. Els grans museus arqueològics de les capitals de potències de segona fila dels segles XIX i XX, com ara Portugal o Espanya —és a dir, en el darrer cas, el Museo Arqueológico Nacional de Madrid—, no són essencialment diferents, encara que es van haver de conformar amb materials sobretot locals o, quan eren d'origen forà, amb peces menys rellevants.

En aquest context, quin és el paper de Barcelona, en tant que és capital de Catalunya? Evidentment cap, en el moment en què es funden les grans institucions europees (el British Museum, l'any 1753; el Louvre, el 1793; l'Altes Museum, el 1830; entre 1867 i 1871 en el cas de MAN de Madrid). Però és perfectament lògic que la creació d'un museu de característiques semblants —a la primeria i en la mesura que es pogués— entrés dins del programa del catalanisme, en particular del catalanisme polític, tal com, de fet, ja mostrava la política d'adquisicions desenvolupada per la Junta de Museus i, més tard, a partir de la seva constitució el 3 de novembre de l'any 1935, pel mateix Museu d'Arqueologia de Barcelona: col·lecció Pablo Gil y Gil de ceràmica ibèrica d'Azaila, adquirida el 1908; col·lecció Damià i Mateu d'objectes sumptuaris visigòtics procedents de Torredonjimeno, a Jaén, adquirida el 1935; la col·lecció de materials celtibèrics R. Morenas de Tejada; la col·lecció ibèrica de santuari de San Antonio el Pobre (La Alberca, Múrcia), adquirida el 1924; la col·lecció José Bento, adquirida el 1936 i que inclou

materials prehistòrics molt diversos recuperats a les terrasses del Manzanares; la col·lecció Josep Costa de materials ebusitans, adquirida el 1914; la col·lecció García Faria de materials de la cova del Boquique (Plasencia, Extremadura); la col·lecció Joan Cabré de materials del Baix Aragó, ingressada el 1918; encara caldria afegir-hi la magnífica col·lecció de materials argàrics donada a la ciutat de Barcelona pels germans Siret l'any 1988. No cal dir que a tot això s'hi sumaven els nombrosos materials recuperats als Països Catalans abans i, sobretot, després de la creació del Servei d'Excavacions de l'IEC, l'any 1915, sobretot els d'Empúries. Entre els materials procedents de fora del principat caldria recordar els de la necròpolis d'Oliva (Marina Baixa), excavadada per Josep Colominas; la col·lecció d'arqueologia mallorquina, formada pels materials recuperats en les campanyes del mateix Colominas entre 1916 i 1920, i, molt particularment, els grans conjunts dels poblats del Baix Aragó. I encara cal afegir les peces adquirides al mercat d'antiguitats, com ara ceràmiques gregues i etrusques, que complementen el que abans he esmentat. Si em permeto aquesta llarga i avorrida relació de col·leccions és simplement per deixar ben clar que el Museu d'Arqueologia de Barcelona, gràcies a l'empenta noucentista representada per l'IEC i als antecedents del Museu de Belles Arts i de la Junta de Museus, però també per la visió modernista de Bosch-Gimpera, no va néixer com un museu provincià, ni localista ni entotsolat en l'arqueologia catalana o dels Països Catalans, sinó que prenia com a model les grans institucions museístiques europees. Era, en definitiva, un aspecte més del programa noucentista de normalització del país després de dos segles llargs de regionalització/provincianització. Com en tantes altres coses, Barcelona mirava cap a Europa i ho feia amb una certa eficàcia: el Museu d'Arqueologia era una versió petita, modesta, però perfectament digna, del model de les grans ciutats europees; en definitiva, el que podia donar un país petit, relativament pobre i mancat d'estructures de poder pròpies, però amb voluntat de persistir i, sobretot, de manifestar clarament aquesta voluntat de persistència.

Paradoxalment, la instauració del règim franquista no va suposar la supressió del model, si més no en els seus grans trets. El que es podia témer, com ara el trasllat al MAN de les millors col·leccions "nacionals" —sobretot els materials d'Empúries— i la reducció del museu de Barcelona a la dimensió provincial, o poc més, no es va produir, la qual cosa s'ha d'atribuir amb tota probabilitat a la figura del nou director de la institució, el Dr. Martín Almagro Basch, independentment de la consideració que la seva figura mereixi en altres aspectes. De fet, els fons es van continuar enriquint, no solament amb el producte de l'activitat arqueològica realitzada a Catalunya, sinó amb materials de la resta de l'Estat espanyol, com ara la Cueva de Ambrosio d'Almeria, i de més enllà, com ara la col·lecció de materials de Núbia o la col·lecció de Guinea Equatorial, ingressada el 1966. Ras i curt, el MAC no és el British Museum, és clar, però disposa d'uns fons importants de materials d'origens

molt diversos, que permeten anar molt més enllà del discurs local o nacional.

Té sentit mantenir al segle XXI una institució amb aquestes característiques? No hi ha una resposta fàcil, però, en la mesura del meu coneixement, cap dels museus d'arqueologia de característiques similars creats en els darrers 150 anys no ha estat clausurat ni dissolt en entitats museístiques més àmplies, de manera que podem suposar que conserven la seva utilitat i que les finalitats per als quals van ser dissenyats segueixen existint. Sense sortir de les fronteres de l'Estat espanyol, el MAN de Madrid està sent objecte d'una renovació completa de l'edifici i de l'exposició permanent (el cost de la qual és fàcil d'imaginar); però, no cal dir-ho, seguirà essent un museu arqueològic i, per descomptat, "nacional", que continuarà tenint, entre altres, la missió de prestigiar l'Estat espanyol i, d'aquesta manera, afermar-ne la dimensió nacional. Ha de ser aquesta una de les finalitats del MAC en el segle XXI? La resposta, des del meu punt de vista, és ben senzilla: per què hauria de ser una excepció? L'argument habitual per liquidar el MAC és, simplement, que el nostre museu d'arqueologia ha fracassat; que el nombre de visitants és excessivament reduït, que la seva ubicació és dolenta, que l'edifici és massa vell i inadaptat a la funció de museu. I tot això, en alguna mesura, és cert, però també ho és que cap d'aquests problemes no és insoluble i que la situació creada és essencialment el resultat de la incúria dels responsables politicoadministratius o, encara pitjor, de la utilització d'aquesta institució en el joc de les rivalitats polítiques, que ha fet que la direcció del museu —un càrrec que hauria de tenir un perfil estrictament tècnic i, per tant, independent de les alternances de poder— hagi canviat constantment en funció de l'alternança de partits al poder. Els països seriosos mantenen les seves institucions, preservant-ne els elements i funcions essencials, i renovant el que cal quan és necessari. I, sobretot, els països seriosos fonamenten certes polítiques (exterior, educativa, cultural) en consensos amplis, que en permeten un mínim de continuïtat d'execució malgrat els canvis de govern. El fracàs, per tant, no és del MAC, sinó d'una classe política que ha entès les institucions com un instrument al servei dels seus interessos de partit, girant com un mitjà la veritable naturalesa d'un sistema democràtic.

Quin futur, doncs, per al MAC, segons l'autor d'aquestes ratlles? Crec, per raons que es desprenen fàcilment dels paràgrafs anteriors, que la institució ha de perviure com a tal, és a dir, com a museu d'arqueologia amb entitat pròpia i nítidament diferenciada, que sigui capaç d'aprofitar els seus fons —molt rics, i que poden ser ampliat, per què no?— per a proporcionar un discurs actualitzat sobre l'evolució de les societats humanes tal com pot ser reconstituïda avui dia a partir de la cultura material; un discurs profundament ancorat en la teoria sociològica i antropològica, és cert, però nítidament històric i arqueològic. A més, hauria de parar una forta atenció als mètodes que fan possible assolir aquesta reconstitució i a la dimensió interdisciplinària de l'arqueologia; i, no cal dir-ho, hauria de posar de relleu l'especificitat

dels Països Catalans (on, si no és a Barcelona, es podria fer quelcom de semblant?) dins dels processos generals de la història humana.

Això és perfectament possible amb els fons de materials i els espais disponibles, i malgrat que suposa unes inversions considerables, probablement serien més modestes —molt més modestes, de fet— que les que implicaria la creació d'un nou "Museu de Societat", o d'"Història, Arqueologia i Etnografia", com el que ha estat proposat pel Departament de Cultura durant l'anterior govern (projecte que, dissortadament, sembla que també contempla el govern actual) i que agruparia, segons sembla, els actuals museus d'Història de Catalunya, d'Arqueologia i Etnografia. Ara bé, seria potser possible integrar un museu com el que proposem en aquesta estructura més àmplia i heterogènia, mantenint-ne l'especificitat i el tipus de discurs que hem esmentat? Ho dubto, o, més ben dit, ho he de negar. Com podria un museu d'Història de Catalunya —ni tan sols dels Països Catalans— ser a la vegada un museu que exposés l'enorme diversitat de l'experiència humana? Es tractaria simplement de juxtaposar tres museus en un espai compartit? Té sentit desmuntar estructures existents, reformables en el que sigui necessari, simplement per desplaçar-les? Sense ànim de jutjar allò que encara no es coneix, em temo, i molt, que aquest nou equipament tindrà una dimensió localista i, encara pitjor, estrictament catalana —en el sentit de principatina—; això, no cal dir-ho, és incompatible amb el model que hem esmentat i suposarà el desaprofitament de la gran potencialitat museogràfica del MAC, fruit de tants esforços des de fa més d'un segle i del somni noucentista d'un país normalitzat, que ara, segons alguns, ha de ser superat.

Joan Sanmartí
Universitat de Barcelona
sanmarti@ub.edu

El Museu d'Arqueologia de Catalunya: un museu que fa nosa?

Joan Santacana Mestre

No hi ha museus ideològicament neutres

S'ha dit que els museus, en general, expressen una posició davant de la societat, davant de la Història; de fet tots els museus del món tenen una base ideològica i l'expressen de moltes maneres: amb la seva organització, en la seva estructura, en els serveis que ofereixen, en la selecció de les edicions que publiquen, en la forma com presenten el passat, tant li fa si és

recent o remot.¹ Si aquests museus són d'arqueologia o d'història,² tenen una funció suplementària en la consolidació i les contínues reinterpretacions de les identitats socials i culturals dels pobles. I això, que és vàlid per a tot el món, ho és també per al nostre país.

El Museu d'Arqueologia no es va concebre com un equipament aïllat. Va ser el pal de paller d'un projecte

Anem a parlar d'un museu d'arqueologia que ha estat molt important per a Catalunya. L'arqueologia com a disciplina científica va néixer al segle XIX, a l'època de les grans excavacions de jaciments grecs i romans; aquest desvetllament de la disciplina va coincidir amb l'explosió dels nacionalismes. El Museu d'Arqueologia de Catalunya es va nodrir de tot això. De fet, aquest museu es va estructurar sota el mestratge de Bosch i Gimpera, però com recordava Tarradell fa gairebé vint anys, nasqué com una part, com una branca d'un conjunt que comprenia el Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans, el Seminari de Prehistòria de la Universitat, les excavacions d'Empúries, etc. Tot plegat va ser el fruit de la confluència dels que "saberan actuar sense esperit de capelleta, al servei dels ideals de la Catalunya noucentista".³ D'aquesta estructura de recerca arqueològica, el museu havia d'ésser el pal de paller, el nucli central que ho havia d'aguantar tot. No va ser l'obra d'un Bosch i Gimpera solitari; va ser l'obra de molts dels prohoms més eminents del país; Puig i Cadafalch va presidir el Patronat del Museu per deixar-ho tot lligat. També hi van posar el coll Ventura i Gassol, Josep Tarradellas, Josep Colomines, Josep de C. Serra Ràfols, Albert del Castillo i Lluís Pericot.

Per aixafar el país, calia fer perdre significat als seus monuments

I tot això per què? El motiu era que durant la Renaixença i el Noucentisme, amb el seu interès per trobar les arrels de la identitat nacional, entre altres moltes accions, van impulsar les excavacions arqueològiques i la creació d'un Museu d'Arqueologia a Barcelona, que és la capital del país. Per això la creació del Servei d'Investigacions Arqueològiques data ja de l'any 1915; Puig i Cadafalch va animar molt Bosch fins aconseguir una projecció internacional d'aquesta arqueologia, amb el I Congrés Internacional d'Arqueologia a Barcelona l'any 1929.

Per tant, quan va néixer la Generalitat Republicana, la creació del Museu d'Arqueologia de Catalunya formava part important d'un projecte de país que

s'havia gestat al llarg del segle XIX i el primer terç del segle XX.

La Guerra Civil Espanyola ho va trinxar tot i just acabada, amb els ocupants controlant les institucions, l'arqueologia no va escapar del control. La presència d'un jove falangista d'encara no trenta anys al capdavant d'aquesta emblemàtica institució de l'autogovern l'any 1939 tenia com a objectiu eliminar tot significat a les pedres i objectes que s'hi custodiaven. En la necessària remodelació del museu calia robar la memòria del que podia significar el museu... però malgrat el mig segle de feixisme i de centralisme anticatalà, el museu, contra tot pronòstic, va aguantar i va seguir sent un punt de referència; això sí, desconnectat de totes les arrels que li havien donat vida es va anar esllanguint. Aquesta voluntat de destruir la memòria no sols es va fer al Museu d'Arqueologia. Molts altres monuments van ser reinterpretats o mutilats; per quin motiu al conjunt de l'Exposició del 1929 li han mancat les quatre simbòliques columnes? I el monument al Dr. Robert, erigit per subscripció popular a la plaça de la Universitat de Barcelona, per què va ser desmuntat l'any 1940?⁴ La llista és molt llarga i no la volem repetir. Però dins de la llista hi ha el Museu d'Arqueologia de Catalunya, aquell que mostrava les importants troballes de l'Institut d'Estudis Catalans al Baix Aragó, a les Illes Balears, a Empúries i que havia estat l'aparador de la recerca catalana en arqueologia.

Un Museu de Ciències Socials...?

La recuperació de les llibertats podia fer pensar que s'obria una etapa d'esperança i que la segona Generalitat recuperaria la base ideològica que va impulsar la creació del museu... El resultat ha estat —després de molts anys d'indecisió i d'abandonament— un flamant Pla de Museus que el fa desaparèixer a la pràctica i el dissol en una cosa estranya que "abastaria el coneixement de les ciències socials, potenciant el discurs transversal, des de múltiples mirades. No sols ens parlaria de les formes de vida, dels esdeveniments i de l'evolució cultural produïda al llarg del temps en el territori que avui coneixem com a Catalunya, sinó que també presentaria els grans temes d'actualitat. El discurs del museu pot ser diacrònic (des de la prehistòria fins avui) o temàtic (el paisatge, les migracions, l'habitatge, etc.), però aprofundint fins les arrels temporals més profundes d'aquests temes, de manera que puguem veure com han anat canviant les realitats al llarg del temps".

Aquest llarg paràgraf que hem transcrit de les pàgines del document fa referència, encara que no ho diu explícitament, a un tipus de museus molt estesos pel món i que en solem dir "museus de civilització o museus de societat". Res podria fer pensar, a priori, que aquesta tipologia de museus sigui pitjor o millor que la que predomina encara arreu. Hi ha països on la seva tradició científica ha fet que la seva arqueologia anés molt lligada a l'etnologia; és el cas d'una

1. LUMBRERAS, LUIS (1980). Museo, cultura e ideología. A: *Museología y patrimonio cultural; críticas y perspectivas*. Cursos regionales de capacitación 1979/80. Escuela de restauración, conservación y museología. Bogotá. PNUD/UNESCO. Lima: 19-23.

2. Sobre aquestes funcions, vegeu J. SANTACANA & F. X. HERNÁNDEZ (2011). *Museos de Historia. Entre la taxidermia y el nomadismo*. Ed. TREA. Gijón.

3. M. TARRADELL (1984). Precedents de segles i de mil·lennis. A: *Arrels de la Catalunya mil·lenària. Cinquanta anys del Museu Arqueològic de Barcelona (1935) i setanta-cinc de les Excavacions d'Empúries (1908)*. Ed. Fundació Jaume I: 18.

4. <<http://www.ahistcon.org/docs/Santiago/pdfs/s1k.pdf>>. (05/02/2012).

bona part d'Amèrica, on les societats àgrafes tenen un contacte directe amb el món colonial des de fa relativament pocs segles. En aquest sentit és, però, ben conegut que l'arqueologia té moltes paternitats, ja que per d'altres tradicions culturals s'ha de lligar a les ciències naturals, com passa a Alemanya o a Àustria, on les troballes de l'arqueologia prehistòrica estan exposades en els museus de ciències naturals. Fins i tot hi ha països, com Itàlia, on l'arqueologia es considera una filla de la història de l'art o de les belles arts. Per tant, la idea de vincular-la amb l'etnografia no és nova i certament hi ha molts països que tenen museus d'aquesta mena. Cal recordar en aquest sentit que museus com l'Antropològic de Mèxic, de fet, amb la seva arqueologia reivindica la identitat cultural del país, que els diferencia fonamentalment del nord. D'altres, com el del Quebec, són la resposta lògica a un fet diferencial —la tradició francòfona.

Els “ingredients” del nou museu i les sorprenents absències

Amb tot, els dubtes sorgeixen quan analitzem quins ingredients tindrà el “còctel museístic” que els nous administradors ens ofereixen: Hi haurà com a plat fort els “actuals museus d'Història de Catalunya i d'Arqueologia de Catalunya, junt amb la Xarxa de Museus d'Etnologia de Catalunya”.

No cal llegir gaire més per descobrir els objectius reals del que s'anomena “Pla de Museus”: si es vol un discurs que ens parli de les formes de vida, de l'evolució “des de la prehistòria fins avui”, és ben clar que Catalunya com a nació té uns mil anys; en aquest sentit va néixer com totes les grans nacions d'Europa i no som una excepció. Aquest país no es pot entendre sense l'art i l'arquitectura medieval; sense les quatre grans cròniques, sense l'art romànic i, sobretot, sense la revolució industrial. Catalunya és filla de la revolució industrial. El país es va transformar sota el fum de les xemeneies... Cal preguntar als autors del Pla quina història explicaran d'aquest país sense les pintures murals del Museu d'Art de Catalunya... sense els enginyers que van canviar el país des del final del segle XVIII. Catalunya no s'explica amb quatre barretines i un parell de pots i olles!

Com és que en aquest magnífic museu de Ciències Socials no hi posem els fons del Museu de la Ciència i la Tècnica? Per quin motiu s'exclou d'un museu tan important les col·leccions de l'art romànic? És clar, seria un disbarat desfer el Museu de la Tècnica de Catalunya! I no podríem perdonar a qui destruí el Museu Nacional d'Art de Catalunya! En canvi, desfer el d'Arqueologia és fàcil! Sols cal deixar-lo uns quants anys sense diners i la seva museografia anirà quedant ridícula... Després cal treure-li les funcions de recerca i tot s'anirà tornant de cartró pedra. L'edifici tampoc no ha estat modificat amb excepció d'alguns pegats... Per tant, cal eliminar el públic, fins que hi vagin quatre gats! Aleshores es podrà desfer... I pel que fa als altres museus la feina és molt fàcil: així per exemple el Museu d'Història de Catalunya de fet és un “centre de visitants” ja que es va fer sense col·leccions. Desmuntar-lo serà fàcil... les peces originals

són poques i la resta és de guix i cartró. A canvi, l'Administració obtindrà un edifici magnífic, davant del port, per a altres usos, tal vegada per eixamplar alguna conselleria... I el Museu d'Etnologia... ja fa anys que el volen tancar!

Un museu on no es podrà mostrar el mètode d'anàlisi... no és un museu

Hi ha altres arguments, sobretot de caràcter científic. Cal tenir present que cada disciplina científica sol tenir al darrere una metodologia d'anàlisi, que és diferent segons els casos. L'arqueologia és una disciplina molt complexa i requereix mostrar els mètodes d'anàlisi si vol ser quelcom més que un pamflet. El museu no sols ha de mostrar el que sabem, sinó també com ho sabem. L'arqueologia, com la història, si no mostra el mètode es converteix en mite... Per tant, un museu seriós ha de mostrar, sobretot, els camins de la recerca i aquests són específics per a cada una de les disciplines. Quan es barregen, no és possible mostrar el mètode d'anàlisi ja que aleshores n'hi ha molts. És molt diferent el mètode de l'etnografia o el de l'antropologia cultural del de l'arqueologia. Quins ens mostraran en aquest fantàstic nou projecte? Ens els mostraran tots? Pensar que això és possible és desconèixer el que és la recerca. És clar que, si no es pensa mostrar mètodes i plantejar sols aspectes superficials, aleshores tot és possible.

Catalunya és diferent dels països cultes del nostre entorn?

No s'han plantejat els autors d'aquest Pla de Museus els motius pels quals Alemanya ha apostat per crear i desenvolupar potents museus d'arqueologia? No han vist el Neues Museum de Berlín, remodelat per David Chipperfield, o el nou Westfälisches Museum für Archäologie per esmentar dos dels mes recents? Què no té el Museu d'Arqueologia de Catalunya que tinguin els museus alemanys? I cal recordar que Alemanya també té un Museu d'Història d'Alemanya a Berlín (Deutsches Historisches Museum) i és nou! Allà no ho han dubtat... Han apostat per un Pla de Museus que a Catalunya sembla que no ens va bé! Tampoc Euskadi, per esmentar un país amb el qual ens uneixen molts trets comuns, ha prescindit del seu museu d'arqueologia, i més de 18.000 peces aniran al nou equipament, després d'haver ampliat el vell edifici de Bilbao. Igual ha fet Astúries i molts d'altres. I per no quedar-nos curts, una de les grans inversions museístiques d'Espanya és el Museo Arqueológico Nacional, a Madrid. La primera fase d'inversió ha estat ja de més de seixanta milions d'euros i “hi ha la voluntat de convertir-lo en un dels més grans museus d'arqueologia d'Europa”.⁵ És clar, és que Espanya és un estat, i al centre de poder de l'estat li cal un potent museu d'arqueologia on el plat fort seran els ibers, els visigots, i els grans monuments del

5. Vegeu la notícia a: <<http://man.mcu.es/informacion/horario.html>> (05/02/ 2012) <<http://www.telemadrid.es/?q=noticias/madrid/noticia/el-museo-arqueologico-nacional-reabre-tras-la-remodelacion>> (05/02/ 2012).

passat que demostren que no són un país improvisat. I no cal dir-ho: al costat del museu s'ha remodelat fortament la Biblioteca Nacional, un dels plats forts de la cultura espanyola. Bé, no és aquest el lloc de repassar quins països tenen i quins no tenen el seu Museu Arqueològic Nacional. El que cal és pensar qui ha decidit destruir el nostre sense oblidar cap nom, i per què.

La crisi econòmica, una darrera esperança!

Per tant, aquest és, al meu entendre, el pla ocult de museus. Per als tecnòcrates de totes les èpoques l'arqueologia és una cosa incomprendible. Per a ells, les pedres no parlen i, pel que fa a l'herència de Bosch, al cap i a la fi, no és seva. Ells no en són els hereus intel·lectuals!

Si el panorama dels nostres museus és trist, avui hi ha alguna esperança. En Miquel Tarradell, parlant dels museus i de l'arqueologia catalana, ens deia que aquest país nostre "quan va tenir bons cervells que pensaven en l'arqueologia no hi van haver diners, i quan hi ha hagut diners manquen cervells". Bé, ara, al mig de la crisi més profunda que ha patit el país en els darrers cinquanta anys, els somnis de destruir el Museu d'Arqueologia de Catalunya xoquen amb una manca de diners altra vegada... Fins i tot per destruir cal tenir diners i, per sort, no en tenim! Per tant, encara hi ha l'esperança que els tecnòcrates, sense diners, no facin res i el museu se salvi de ser destruït.

Joan Santacana Mestre
Universitat de Barcelona
jsantacana@ub.edu

S.T.T.L.

Francesc Tarrats Bou

Amb la promulgació de la Llei de museus de Catalunya, l'any 1990, va renéixer jurídicament el Museu d'Arqueologia de Catalunya, una de les institucions que, malgrat la curta història de la seva etapa fundacional, havia assolit un sòlid prestigi i un més ampli reconeixement en el si de la museística catalana.

Havia hagut de passar una dècada des de la recuperació de competències de la Generalitat de Catalunya en matèria de cultura per arribar a aquell moment. I van haver de passar 6 anys més fins que, el 1996, d'acord amb el previst per la Llei, la Diputació de Barcelona va fer efectiva la transferència dels centres de la seva propietat (Museu Arqueològic de Barcelona, Empúries i Olèrdola) i la Generalitat va adscriure al MAC el Centre d'Arqueologia Subaquàtica de Catalunya, creat quatre anys abans. Es tancava d'aquesta manera un llarg procés que donava contingut al que fins aleshores havia estat una simple figura jurídica, malgrat que l'any 1992 la Diputació de Girona ja havia traspassat la seva part (Museu

Arqueològic de Sant Pere de Galligants, Ullastret i Centre d'Investigacions Arqueològiques de Girona) a la Generalitat. Fins aquell moment, malgrat que el preàmbul de l'esmentada Llei de museus declarava els museus nacionals com a element ordenador del sistema museístic català, la Generalitat havia concentrat les seves actuacions en l'estructuració d'un sistema comarcal català de museus al marge, però —per raons de buit competencial—, dels equipaments d'abast nacional, amb les excepcions del de la Ciència i de la Tècnica de Catalunya —creat, a diferència del MAC, *ex novo*, net d'antecedents històrics, al principi de 1985— i del d'Art de Catalunya, el qual —gestionat en aquells moments per la Generalitat de Catalunya i per l'Ajuntament de Barcelona— no va assumir, ni aleshores ni mai, el paper de museu de capçalera que la Llei li suposa.

Els traspassos de les diputacions de Girona i Barcelona respecte als jaciments i equipaments museístics de temàtica arqueològica en les respectives circumscripcions, d'acord amb el que es determinava en la Disposició Addicional 2 de la Llei de museus de Catalunya, van habilitar, doncs, la Generalitat de Catalunya a assumir unes competències que fins aquells moments no havia tingut l'oportunitat d'exercir.

El desplegament de la Llei de museus en l'àmbit del Museu d'Arqueologia de Catalunya va comportar dos fets importants: el primer, la recuperació de la capçalera d'un dels museus més emblemàtics de l'acció de govern de la Generalitat republicana, que amb l'ocupació franquista va veure com es modificava el seu nom —per prendre el de Museo Arqueológico de Barcelona— i com era reconduït a un abast territorial estrictament provincial, amb la sola però important excepció d'Empúries, aleshores constituït —en base a la propietat— en una mena d'enclau històric de la Diputació de Barcelona en terres gironines. El segon, la represa d'un projecte d'abast i compromís nacional: ja no era la Diputació de Barcelona, amb les seves limitacions competencials territorials, qui gestionava el museu des de la província i amb les perspectives dirigides a la província sinó la Generalitat de Catalunya, des de la capital del País i amb el País i la seva arqueologia com a referent orgànic i programàtic. Tot això, sobre el paper. Perquè en la realitat, un dels primers problemes, certament, va ser, en aquest aspecte en concret, que el Museu d'Arqueologia de Catalunya renaixia més com a resultat d'una conjuntura política i no tant com a expressió d'una voluntat i d'un programa institucional nets de condicionants. La, en realitat, manca de compromís de fons amb el nou museu, va derivar durant molts anys en una involució orgànica i estructural que no el podia afavorir en res. Amb tot, des de bon principi, es va veure la necessitat d'avançar en el procés d'implementació del contingut i, sobretot, de l'equilibri en l'abast de la cobertura territorial d'aquell nou museu nacional: en la seva conformació inicial, la territorialitat del MAC es limitava a una llenca geogràfica molt escadussera en relació amb la totalitat del país, deixant absolutament fora del seu radi d'acció les circumscripcions de Lleida i de Tarragona. Tampoc en l'aspecte temàtic i cronològic no es donava resposta a la totalitat de les cultures que un

museu “nacional” d’arqueologia havia de contemplar per abastar globalment el procés d’ocupació del país.

Semblava, doncs, que, més enllà d’unes circumstàncies fundacionals restrictives, el desplegament havia de ser considerat prou prioritari per aconseguir imprimir credibilitat i operativitat al nou museu nacional. Cal recordar, a més, que la situació era en aquells moments prou favorable per activar actuacions de suport a tants i tants museus existents en el territori català que estaven a l’expectativa de disposar d’una estructura de referència en la qual fer pivotar els seus programes i els seus neguits, per trencar així la dispersió en què havien hagut de moure’s en l’etapa de la Dictadura.

En aquell moment, a més, era encara prou vigent l’esperit sorgit del debat en el si de l’Assemblea de Museus de Catalunya i, per tant, s’esperava l’aplicació dels criteris que van definir-se en aquell moviment.

Cal dir, però, que el MAC, de fet, mai no va estar en l’agenda de prioritats del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya: la seva existència era tinguda, en realitat, com un llast per poder concentrar, en canvi, els esforços i els recursos disponibles cap al desplegament de polítiques patrimonials abocades més cap al món de les arts plàstiques —preferentment, a més, de caire contemporani. I, en tot cas, mai no es va voler assumir la necessitat d’un desplegament que comportés el reforçament de les estructures logístiques del nou museu ni es va maniobrar per injectar un cert grau d’autonomia funcional real que l’instrumentés per a una millor eficàcia al marge de les limitacions imposades pel vell model administrativista heretat de les Diputacions de Girona i Barcelona el qual, amb el traspàs a la Generalitat de Catalunya, es va distanciar encara més del dinamisme que la nova situació exigia.

Els moviments institucionals van prevaler, en tot moment, sobre el que temàticament i territorial convenia al MAC per poder-se desplegar. N’és un bon exemple la decisió, l’agost de 1997, sobre la Sala d’Arqueologia de l’IEI la qual, quan tot indicava que s’hauria d’haver constituït en la pota de Ponent del MAC, va ser “adjudicada” al Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal. Una decisió que va condicionar per molts anys la possibilitat de resoldre el debat sobre com donar al MAC l’oportunitat de créixer cap a l'oest del País.

Tampoc les prioritats i els moviments interns al si del Departament de Cultura no van jugar mai a favor del MAC i del seu desplegament: en aquest sentit, és evident que les estructures creades en el moment de la recuperació competencial per la Generalitat, prèviament al traspàs a la institució del bloc Girona-Barcelona del nou MAC, van mostrar-se després absolutament refractàries a la necessitat de reestructurar-se per cedir, per delegació, una part de les seves competències —amb els recursos corresponents— al nou equipament nacional per ajudar-lo a fer-se fort i creïble. Unes reticències en primera instància ubicades en la cúpula de la pròpia estructura del Departament de Cultura i dels seus òrgans polítics específics, començant per la Direcció General del Patrimoni Cultural, considerant, implícitament, que la cessió de funcions al MAC comportaria un

debilitament competencial, l’entrada en una situació de pèrdua de capacitat decisòria i la concentració en un espai “autònom” d’una força que no se li volia donar. Evidentment, aquesta afirmació és probatòriament subjectiva. Però creiem que és l’única que pot explicar tanta dilació i tanta reticència en la presa de decisions respecte al MAC mentre es maldava per a encaixar, sense delegar, la gestió de l’arqueologia del País i la seva vertebració amb les institucions al seu voltant (universitats, museus locals, agrupacions i associacions especialitzades...) en uns serveis de caire administratiu que més que situar-se en el benefici i el suport del MAC el controlaven per mantenir-lo captiu de les seves limitacions. Aquesta situació, malauradament, ha estat i segueix essent una de les raons essencials que han portat inevitablement al MAC a una dinàmica de desgast, amb la corresponent progressiva pèrdua de credibilitat en un entorn que, des de sempre, ha requerit, per necessitat primària, una resposta clara, no pas dilatòria. Pot semblar, des de la intel·ligència, una postura incomprensible, contradictòria amb les bases fundacionals d’una institució com el MAC i dels postulats reiteradament expressats per les institucions de govern del País. Però, i ara més que mai, des de la perspectiva del temps i de la constatació que les institucions s’han preocupat més per controlar que per deixar fer, crec que no hi ha altre judici possible. I en el moment en què es va estar circumstancialment disposat a donar el pas de delegar en el MAC noves competències, ben aviat es va deixar notar quelcom més que reticències dels qui fins aleshores, en el si del Departament, havien ostentat la responsabilitat administrativa relacionada amb l’arqueologia per facilitar un procés que, al seu parer, minava les bases competencials de les estructures administratives en les quals estaven enquadrats.

I és ben sabut que enfortir els fonaments de qualsevulla institució pressuposa donar-li competències per, des de fora, vetllar perquè el seu desplegament en el nou marc de referència avanci amb la màxima solvència i credibilitat, coadjuvant en la millora de la percepció sobre els resultats amb relació al model precedent. Instrumentant-la, en definitiva.

Crec, doncs, que la història recent del MAC ha estat la història d’una batalla contra les pròpies estructures, més preocupades pel manteniment d’un *status quo* poc conflictiu i conservador que per impulsar i acompanyar un projecte engrescador i compromès. I interessades, en el fons, a fer prevaler el reforçament de tot allò que debilités el MAC més que a reconduir cap al MAC, per enfortir-lo, els actius que s’anaven generant. Ja he esmentat el cas de la Sala d’Arqueologia de l’IEI i la mirada submissa, quasi prevaricadora, que des del Departament de Cultura (i, segur, des de la cúpula de la Institució) es va adreçar cap al Museu de Lleida, Diocesà i Comarcal, a l’hora de prendre decisions i d’invertir recursos i desplegar programes en les comarques de Ponent.

Quelcom semblant al que va succeir amb la creació, en el si de la Direcció General del Patrimoni Cultural, de l’Oficina de Gestió de Monuments de Catalunya, obviant, de manera prou desconcertant, l’oportunitat de donar a un MAC acabat de néixer i a un Museu d’Història de Catalunya (MHC) en perspectiva contingut

i competències en els quals basar la seva capacitat d'implicació territorial i amb els quals reforçar la seva credibilitat i utilitat. El mateix que, anys més tard, havia de succeir amb la creació de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, vinculat al sistema universitari català i al marge, totalment, del MAC, institució que en aquells moments, per cert, per recuperar el seu paper global en el si de la recerca científica, estava formulant la necessitat de dotar-se d'un instrument com aquest, no reduït específicament a l'arqueologia clàssica sinó obert a les distintes etapes, des de la prehistòria fins a la constitució de la nacionalitat catalana, a l'alta edat mitjana.

Actuar en aquesta línia hagués significat recuperar, actualitzant-los, realment, l'esperit i els objectius fundacionals del MAC de Pere Bosch Gimpera, donant a la institució l'oportunitat de demostrar la seva raó de ser i la força del seu paper en la nova etapa democràtica i d'ordenació del País i de la seva cultura. No haver-ho fet va equivaler a restar molts enters al seu futur, escapçat com va quedar territorialment, temàticament i estructuralment.

Quan el conseller de Cultura va expressar al que subscriu que "els acords assumits en el moment de decidir l'acceptació de la direcció del MAC havien quedat en paper mullat", el que en realitat volia dir era que "en cap moment no hi va haver una real voluntat d'avançar cap on se'ns havia dit que es volia avançar". La renúncia era en l'origen, no en el procés.

De sempre ha sorprès la capacitat demostrada pels qui van viure i protagonitzar les actuacions de la Generalitat republicana, malgrat el poc temps que se'ls va donar per a executar els programes endegats i les dificultats que van haver de superar per a desplegar-los fins a fer-los realitat. I si això és especialment reconegut en camps com el de l'educació i de la salut, també ho és en el de les d'obra pública i, dins de la cultura, en el de l'ordenació i la gestió del patrimoni. Al meu parer, en el camp específic del patrimoni arqueològic hi van jugar a favor dos factors fonamentals: el primer, la figura, irrepètible, de Pere Bosch Gimpera, associada a la seva ascendència sobre les esferes de poder. A ell, no va caler convèncer-lo del projecte i ell, per a dur-lo a terme, no va trobar més pals a les rodes dels que sempre són inevitables per a un projecte potent com el que ell va impulsar i liderar. El del Museu d'Arqueologia de Catalunya va ser, en el sentit ampli del terme, un projecte d'Estat. D'altra banda, la Generalitat republicana va saber fer seves, en allò fonamental, les vies ideològiques formulades pels moviments il·lustrats del catalanisme cultural de les dècades precedents, no només no posant-les en qüestió, ans al contrari, considerant-les com el camí a seguir en el moment en què l'oportunitat d'actuar es va donar. En la Catalunya contemporània, això no ha estat així. Les prioritats polítiques han estat unes altres, ben allunyades, de fet, de l'arqueologia i del que l'arqueologia representa i comporta. La mirada històrica en el compromís i en l'ideari institucional, no ha volgut anar més lluny del que és explícitament el moment fundacional de Catalunya com a nació. Els precedents històrics d'aquest període han quedat en això, en una realitat innegable però no enaltible, atesa la considerada escassa càrrega diferenciadora

d'aquests antecedents més remots respecte altres nacionalitats o comunitats peninsulars. Segurament, potser, només Empúries s'ha salvat d'aquesta percepció oficial, per allò de la gran càrrega simbòlica dels contactes que va merèixer el país en una època mítica per part de gent vinguda de terres encara més mítiques —i tossudament mitificades des del nacionalisme noucentista—, quelcom molt allunyat d'una romanització entre imperialista i uniformadora, en la qual reconeixem les nostres arrels més amples, però perquè, desenganyem-nos, no queda més remei que fer-ho. Sovint ens fa, els fa —a l'oficialitat, malgrat que no ho reconegui— una indissimulada nosa.

I això és el que explica que, de fet, el projecte genuí de la nova Generalitat, parlant de museus, fos, en puritat, el del Museu d'Història de Catalunya, nascut —atenent al que s'ha vist— en detriment del d'Arqueologia de Catalunya. És probable que el que hagués estat intel·ligent en aquell moment en què es va prendre la decisió d'engendrar el MHC, atès l'emblemàtic que representava la pròpia existència d'un MAC en el qual no es dipositava l'entusiasme institucional, hagués estat plantejar la revisió d'aquesta institució heretada, per explorar la possibilitat d'eixamplar-ne els criteris i l'abast cronològic. Dit d'una altra manera: partir del MAC per arribar a un MHC sense necessitat de generar el dilema sorgit arran de la fundació del MHC. Seguint el camí invers al que, finalment, sembla que es vol seguir segons es formula en el recentment presentat document "Bases del nou Pla de Museus de Catalunya" en el qual el MAC queda subsumit en el sistema del MHC. Considero que aquest hagués estat un plantejament conceptualment assumible i, ara que tant es parla de sostenibilitat de projectes i dels programes, perfectament sostenible i ajustat a les reals capacitats del País. I, al mateix temps, respectuós amb una història que es mereixia, si més no, joc net i un mínim rigor a l'hora de formular processos d'ajustament a la nova realitat del marc social. Aquest camí a la inversa de com han anat i de com s'anuncia que aniran les coses, hauria imprès al nou ens resultant una qualitat que, en el plantejament actual, difícilment tindrà viabilitat: l'equilibri funcional en el desplegament de les distintes àrees del museu. El MHC va néixer amb un esperit més proper al d'una exposició permanent que a un museu canònicament concebut. En canvi, el MAC, malgrat el seu estat de latència i malgrat tots els problemes estructurals que l'afecten i que cal corregir, està fundacionalment impregnat d'aquesta convicció. Per tant, liderant la transformació, hagués tingut la capacitat de fer-ho des d'una visió més rigorosa i equilibrada dels objectius a cobrir i dels instruments que calia actuar per arribar-hi. A la inversa, sembla difícil. De tota manera, cal dir que potser és això el que es pretén evitar, el reconeixement i la consolidació d'un model institucional que, des del punt de vista funcional, reivindiqui el coneixement com a base i filtre de les actuacions d'aparador. Perquè sembla que és a través d'aquesta mena d'actuacions que els ideòlegs de les Bases del nou Pla de Museus imaginem poder avançar cap a l'objectiu d'incrementar significativament la generació de recursos, un dels postulats més reiteratius en l'argumentari de fons del document en detriment de les funcions de base —més

ocultes i menys populistes— que no reporten beneficis econòmics. El resultat, però, pot ser la tendència a una banalització, sempre preocupant i encara més en un país en el qual tota acció comunitària hauria de reposar —directament o indirectament— en la Cultura, expressada en majúscules. Per tant, sembla que res que tingui a veure amb la cultura hauria, en aquest País, de caure en la banalització. Desconcerta, doncs, constatar que no només no s'està disposat a incrementar les sensibilitats i els compromisos presupostaris amb la cultura patrimonial, sinó tampoc a mantenir l'escadusser flux de recursos fins ara dedicat a aquest sector.

És probable que tots el que hem ocupat —molts en massa pocs anys— la direcció del MAC no haguem tingut les qualitats i les capacitats necessàries per a convèncer a qui calia convèncer. Considerant el que s'ha vist i s'està veient, però, crec que aquesta no era la qüestió. La política aplicada al MAC ha estat, quasi sistemàticament, la de la cerimònia de la confusió. Era la que millor convenia a una mai no expressada voluntat de liquidació com la que ara, en el document recentment presentat, es proclama.

Però que ningú no s'enganyi: entre els plantejaments que formula el document, el més negatiu no és la desaparició del que hem entès històricament com a MAC subsumit en el MHT. Això, la museística arqueològica ho podria acabar digerint. El més greu, al meu entendre, és el canvi de filosofia que comporta la creació de l'Agència Catalana del Patrimoni i les raons de fons que han portat a la seva creació. L'argument de l'eficàcia i de l'economia de mitjans es contradiu, de fet, amb la pròpia filosofia que traspua de la informació fins ara expressada al respecte: la decisió es fonamenta, quasi exclusivament, en la voluntat d'entrar en una via de privatització en el model de gestió del conjunt dels museus de Catalunya i amb l'objectiu prioritari —reiteradament expressat en el document— d'incrementar la generació de recursos propis i homogeneïtzar l'oferta que des dels museus s'ofereixi als usuaris. En el tema de l'increment de recursos propis, l'objectiu requereix una crida a la prudència i a la responsabilitat institucional: no a qualsevol preu, si el preu que es pagui ha de comportar la banalització dels programes i de l'oferta. Resulta si més no curiós que en l'àmbit de la gestió cultural s'estigui, en determinats casos, disposat a suportar la responsabilitat que això comporta sota l'etiqueta de servei públic deficitari (és el cas, per exemple, del sistema de biblioteques i del sistema d'arxius) i, en canvi, en el cas concret dels museus, es formuli la necessitat de fer prevaler els resultats econòmics sobre els socials. Com resulta preocupant, també, que des de la pròpia Administració es proclami —quasi explícitament— la incapacitat de l'Administració de gestionar amb solvència uns equipaments públics que, des de sempre, han estat gestionats des de l'espai públic. Incrementar el grau d'eficàcia i d'eficiència, evidentment sí (de fet, els que estem implicats en la gestió dels equipaments de les distintes administracions hem estat, de sempre, els que hem reclamat a l'Administració que ens havia d'acompanyar en l'exercici de la responsabilitat que ens havia delegat una mirada més propera i emoci-

onalment implicada, també en aquest aspecte), però sense renunciar a un determinat ideari que inclou, entre d'altres, una visió equilibrada entre l'eficàcia i el servei públic respecte un patrimoni públic i identitari. Els que hem passat per la direcció del MAC hem hagut de patir en pròpia pell les restriccions que emanen d'uns estatuts gens d'acord amb l'autonomia que caldria haver esperat d'un organisme dit autònom. La qüestió, l'alternativa, no era decantar les opcions cap a la privatització. La qüestió era assumir la necessitat de dotar aquest i la resta de museus nacionals de la personalitat i dels recursos estructurals necessaris per a poder-se desplegar a l'aixopluc, només a l'aixopluc, d'una Administració àgil i eficaç i a la recerca d'unes cada vegada majors cotes d'agilitat i d'eficàcia. L'opció que s'ha pres, des d'un Departament anomenat de Cultura, és una més que explícita declaració de l'abolició del paper de la cultura en els nostres museus. *Sit tibi terra levis.*

Francesc Tarrats Bou
Museu Nacional Arqueològic de Tarragona
ftarrats@gencat.cat

Present i futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya. Reflexions de l'actual director

Xavier Llovera Massana

Parlar del futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya, en aquests moments, és arriscat. Certament ens trobem en un moment de canvis importants en les polítiques patrimonials de la Generalitat. L'Agència Catalana de Patrimoni Cultural haurà de començar a funcionar durant el 2012, però en aquests moments encara s'està definint quin serà el seu funcionament. L'article caldrà doncs agafar-lo com a l'opinió de l'actual director.

D'altra banda, he de dir que en l'àmbit de difusió d'aquest debat dedicat al futur del MAC, s'hi barrejaran opinions diverses sobre el que ha de ser aquest museu i sens dubte generarà emocions de tot tipus. Espero poder col·laborar amb les reflexions que es puguin fer sobre aquest museu gairebé centenari.

Introducció: el MAC, una institució cultural d'àmbit i vocació nacional

Abans de començar, voldria definir l'escenari en el qual ens movem i del qual en pot sortir, transformat o no, el MAC. No voldria ser administrativament frívol, però a aquell lector que no conegui el marc legal i competencial d'aquest museu crec que li hem d'explicar, almenys lleugerament, de què es tracta.

El Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) és fruit de la Llei de museus aprovada el 1990, on és considerat com a museu nacional. L'Entitat Autònoma Museus d'Arqueologia (EAMA) és la que fins ara s'ha encarregat de gestionar el MAC (Barcelona, Olèrdola, Girona, Ullastret, Empúries i el CASC) i, en teoria, ha de gestionar també el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona (MNAT). Aquest és un escenari que està a punt de desaparèixer, atès que amb la creació de l'Agència Catalana de Patrimoni Cultural, el MAC deixarà de ser una Entitat Autònoma. De tota manera i de moment, el MAC continua gestionant uns 650.000 m² de museus i jaciments (sense comptar les infraestructures del MNAT). Per gestionar tot això, el MAC disposa d'uns 80 llocs de treball que, si es manté la normativa actual, es poden veure molt reduïts en els propers mesos. El MAC tenia quan vaig arribar, l'octubre del 2008, un pressupost anual d'uns 6 milions d'euros, que amb la retallada del 2011, ha quedat en 4,8. Puntualment el Departament de Cultura o el Ministeri assumeixen la construcció d'alguna infraestructura amb finançament propi o provinent de l'1% cultural.

A més, el MAC lidera la Xarxa de Museus i Jaciments Arqueològics de Catalunya, que actualment té com a seccions el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona, el Museu Comarcal de l'Urgell (Tàrrrega), el Museu de Gavà, el Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles, el Museu d'Arqueologia Salvador Vilaseca de Reus, el Museu de Badalona i el Museu de la Noguera (Balaguer), així com alguns centres col·laboradors que sumen en total 50 elements patrimonials.

Continuant amb la presentació de la nostra organització i si ens centrem en els indicadors de públic, la seu més visitada és Empúries amb una afluència anual que oscil·la entre els 180.000 i 250.000 visitants. Girona oscil·la entre els 22.000 i 35.000 visitants/any, Ullastret entre 27.000 i 39.000 i Olèrdola entre 18.000 i 21.000. La seu de Barcelona està entre 25.000 i 35.000 visitants/any.

Si entrem a analitzar el nombre i la tipologia dels visitants, podem concloure que el MAC Barcelona és un museu poc visitat, entre d'altres coses perquè la presentació de les seves col·leccions no s'acaba de posar al dia, perquè l'oferta de serveis és limitada, molt especialment en l'oferta d'exposicions temporals (que podria fidelitzar una clientela) i per la important oferta cultural i d'oci que ofereix la ciutat de Barcelona. Mentre que l'arqueologia funciona força bé en el territori, tot sembla indicar que Barcelona capital s'ha volgut especialitzar en un turisme cultural que adora Gaudí i el Modernisme, que estima la seva arquitectura i el seu disseny, on l'art també hi té un paper rellevant, però que potser no té més clientela per gaires més temàtiques, per la qual cosa els altres hem de comptar sobretot amb el públic local.

En les seus del Museu d'Arqueologia de Catalunya predomina el públic individual, diferenciat del format pels grups escolars i del que integren altres tipus de grups, entre els quals hi trobem els visitants turistes i les persones de la tercera edat. A excepció de la seu MAC Barcelona, on el percentatge de visitants individuals és més baix en benefici dels grups escolars,

el públic individual significa el 70-80% del total de visitants de les seus territorials del museu.

Cal fer, per tant, un esforç important al MAC Barcelona en tot allò que fa referència als públics. D'altra banda, cal dir que s'ha vist un augment important de visites a través de la nova pàgina web —publicada al desembre de 2008—, on s'ha sobrepassat els 170.000 usuaris, amb un grau de fidelització del 22,70%, un bon posicionament en els principals cercadors i uns 15.000 visionats/any dels nostres vídeos.

Les expectatives globals, no ho podem negar, no són en tot cas bones, tot i que no les cal qualificar de gaire dolentes, però cal prendre decisions al més aviat possible sobre el que volem ser.

Claus de futur: elements i problemàtiques per a la definició d'un full de ruta per al MAC

Els principals eixos de reflexió als quals el MAC s'haurà d'enfrontar en els propers mesos són molts, però els podem resumir en dos:

1. Quina serà la relació entre l'Agència Catalana de Patrimoni i el MAC?
2. Què passarà amb el MAC-Barcelona si es crea el Museu de Societat? Quina relació hi haurà entre aquest i la resta de seus? Quin paper tindria el MNAT en el futur de les altres seus? Podria realment ser la seu central?

De tota manera hi ha moltes altres reflexions que s'han de fer així com un nombre inacabable de problemes que cal resoldre, alguns tan importants com aprovar un organigrama de funcionament, bàsic per moure's legalment dins d'una organització moderna i eficient, resoldre els problemes causats per unes instal·lacions que han envellit malament, resoldre els nomenaments sobre les direccions de l'actual EAMA, especialment la del CASC, reflexionar i iniciar un nou projecte de seguretat en totes les seus, decidir sobre la continuació de les polítiques de canvis estructurals i molt especialment sobre els canvis de l'exposició permanent del MAC Barcelona (la vida d'aquesta seu no s'acabaria en el moment en què es prengui la decisió de crear el Museu de Societats, la vida continua, el servei que s'ha de donar al visitant és com a mínim el mateix i això obliga a tenir unes polítiques d'actuació a curt termini). Cal, a més, decidir sobre els dipòsits dels materials arqueològics de Catalunya als SAM i el desenvolupament d'un magatzem de béns arqueològics amb una clara entesa amb el Servei d'Arqueologia. Cal definir quines han de ser les polítiques de recerca i les polítiques de col·leccions, cal redefinir la relació del MAC amb el MNAT, les polítiques de difusió del MAC, etc.

Veiem, doncs, que hi ha unes polítiques a curt termini i unes altres més lligades a la política general de la Conselleria i a la Direcció General i més concretament al Pla de Museus de Catalunya, la Llei de museus, el Pla integral de l'Arqueologia de Catalunya, a la mateixa Agència Catalana de Patrimoni Cultural i, és clar, a l'escenari de crisi global en què ens trobem.

Els museus davant la crisi

És un fet que la crisi econòmica afecta amb especial duresa el món de la cultura. A Espanya el Ministeri de Cultura ha rebaixat el seu pressupost un 12,3%, la Conselleria de Cultura de la Generalitat l'ha baixat un 20% i l'Ajuntament de Barcelona sembla que un 5%. Ja fa dos anys seguits que vivim aquests escenaris. Els museus ens veiem molt afectats per aquestes retallades. Si no hi ha diners públics els hauríem de cercar a fora... però com? No som els únics que estem en crisi i l'actual llei de mecenatge no ens solucionarà el problema. Potser caldria canviar la llei. Els incentius actuals al 30 o 35% són poc interessants, i veiem que en altres països les coses i només en els millors dels casos, funcionen lleugerament millor. Podem opinar sobre aquest tema però aquí no toca. Podem multiplicar el preu de les entrades, però això no arreglarà els nostres problemes i la nostra "amable clientela" probablement no ens ho aprovarà. Podem intentar augmentar els ingressos propis, ser competitiu, podem ser imaginatiu, però tot té un límit. Que ens queda? sobretot... el més fàcil i no desitjable... podem reduir serveis i esperar que els temps canviïn. Això fa mal, veritat? I és que les estructures dels museus no són gaire complexes i no tenim gaire més on retallar. La crisi, però, no és que acabi d'aparèixer... la crisi és segurament estructural.

Si continuem amb l'escenari de la crisi econòmica hem de dir que el MAC va veure disminuir discretament el seu pressupost durant els exercicis 2008, 2009 i 2010. Però durant l'exercici 2011, en què el pressupost global s'ha reduït un 20% respecte al de l'any anterior, en realitat si deduïm la part de capítol 1 (RRHH) que figura en el pressupost però que no es pot gastar per prescripció legal, fa que la rebaixa sigui del 44% en funcionament i en inversió. La situació és molt difícil i el ritme que hem tingut durant aquests dos anys i mig anteriors, no el podrem mantenir, no només per la disminució pressupostària, sinó perquè també és el moment d'augmentar les activitats fidelitzadores. Com diu el nostre conseller de Cultura, Sr. Ferran Mascarell, "L'excel·lència cultural no és compatible aquest any".

Abans d'analitzar el cas, crec que és bo que plantejarem algunes reflexions. Existeix una crisi econòmica permanent, però també social en el món dels museus. En certa manera la crisi forma part de la vida dels museus, potser no és una amenaça per al Metropolità, però el MAC ja tenia la crisi assegurada quan va néixer. Els museus, ens agradi o no, són les infraestructures culturals menys estables i unes de les més prescindibles de l'Estat del Benestar, que ja no sabem si existeix. La crisi és en el MAC un estat habitual, crònic, que l'obliga a canviar permanentment, a posar-se al dia en conceptes, en presentació, en definitiva en tot, però sovint no ho ha fet.

Estem d'acord que no hi ha museus rendibles econòmicament, ni tan sols aquesta rendibilitat figura en la mateixa definició de 'museu', ni tampoc figura com a objectiu en gairebé cap museu del món. De fet els museus sempre han tingut problemes econòmics. Si mirem cap al passat, cosa que acostumem a fer bé... i més concretament si ens fixem en el que va passar

en el 1635, quan el rei de França crea "Le jardin des plantes" no té cap problema econòmic, perquè en el fons s'està dedicant a les plantes medicinals (de fet les indústries farmacèutiques sempre han anat millor que les culturals —és broma—), però a partir de 1718-1793, quan es crea el museu de ciències naturals, en el mateix lloc, el mateix rei de França ja té importants problemes econòmics. Molt més proper a nosaltres, ens podem imaginar com devia patir Bosch Gimpera quan creà el Museu d'Arqueologia de Catalunya. La República tenia enormes problemes econòmics i de fet Bosch l'inaugurà com va poder.

Hi ha crisis i crisis. No és el mateix la crisi del Museu Picasso o la crisi del Louvre, que la crisi del MAC o del Museu Arqueològic Comarcal de Banyoles. Per descomptat és encara molt més diferent la crisi dels Centres d'Interpretació, amb unes obligacions socials i culturals encara menys estrictes i amb els quals les administracions tenen obligacions menors. Tot això ens porta a grans reflexions, que tot i que no sigui el lloc més indicat, m'agradaria encetar, atès que ens afecten considerablement. Fan realment falta tants museus i tants centres d'interpretació? Potser els museus són com les botigues que es poden obrir i tancar en funció de la demanda del mercat cultural? Quin lligam hi ha entre els museus i l'obligació de conservació de les col·leccions? L'àrea metropolitana de Barcelona té els museus que ha de tenir, o n'hi ha massa?

En realitat cal una nova reflexió sobre les funcions dels museus i la seva relació amb altres organismes a fi de disminuir costos, millorar sinergies i augmentar l'interès del ciutadà. La crisi permet tornar a qüestionar el valor dels museus i rectificar, si convé, el valor afegit que han d'aportar a la societat. Si entrem al marc general català, veurem que el Pla de Museus del 2008 ja preveu una certa disminució dels museus nacionals i de les xarxes. L'actual política catalana de museus ja fomenta, tot i que discretament, la cooperació. Si es donés prioritat als que treballen per objectius i en xarxa, segurament ens estalviaríem molts diners. Hem de ser conscients, però, que alguns haurien de tancar. D'altra banda, caldria incloure en els projectes de nous museus, estudis de viabilitat reals, a fi que no ens equivoquem tant.

Durant el mes de febrer de 2012, el MAC, el MHC i el mNACTEC signarem un contracte programa amb la Direcció General de Patrimoni Cultural. La funció d'aquest document és la de fixar els objectius estratègics del MAC per a l'any 2012. Aquests objectius estratègics suposen un full de ruta que guia l'activitat del museu dins del mapa de Museus Nacionals de Catalunya, en aquests moments de restriccions pressupostàries i inevitable necessitat de prioritzar. Dins d'aquests objectius, aquests tres museus de vocació nacional haurem de col·laborar junts malgrat les restriccions pressupostàries i amb unes prioritats clares. Aconseguir aquests objectius no serà fàcil, però són necessaris i hem de tenir una certa ambició.

Els objectius més importants que tindrà el MAC per a l'exercici 2012 són:

1. Consolidar-se com a punt de referència de la museologia arqueològica a Catalunya, a mitjà termini mentre dura el procés de creació del futur Museu d'Història, Arqueologia i Etnologia,

2. Consolidar la Xarxa territorial del Museu d'Arqueologia de Catalunya,
3. Impulsar la concertació i el desenvolupament de programes d'actuació comuns amb els altres museus nacionals i d'àmbit i vocació nacional,
4. Augmentar el públic local i internacional i esdevenir un referent de la didàctica de l'Arqueologia de Catalunya,
5. Gestionar els recursos de forma eficient i sostenible.

La creació de l'Agència Catalana de Patrimoni Cultural

Ja he dit abans que un dels grans reptes del MAC a partir d'ara és dissenyar el seu encaix dins de l'Agència Catalana de Patrimoni Cultural (ACPC), que haurà de gestionar i dinamitzar diversos equipaments culturals, de titularitat de la Generalitat, cinc dels quals són museus (que gestiona directament la Generalitat): MAC, MNAT, mNACTEC, MHC i Md'A de Girona.

Tots estem d'acord que calia fer canvis importants en el sistema de gestió de les infraestructures culturals i políticament s'ha optat per l'opció d'una agència, seguint models que ja s'han instaurat a Europa com el danès o l'escocès. És una reforma important, que afectarà considerablement la vida laboral de les infraestructures implicades, i que almenys en teoria ha de millorar i fer més àgil el sistema de gestió. Tots els implicats tenim poca experiència a fer aquests canvis i amb aquest tipus de gestió.

Però... què serà l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural? És una entitat de dret públic, adscrita al Departament de Cultura, amb personalitat jurídica pròpia, que ha d'ajustar la seva activitat al dret privat, sens perjudici dels àmbits en què, segons la legislació vigent, s'ha de sotmetre al dret públic.

Les funcions de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural han de ser les següents:⁶

- a) Dinamitzar el patrimoni cultural mitjançant la cooperació entre agents públics i privats per a la millora de la seva promoció, conservació i gestió.
- b) Fomentar la vinculació del patrimoni cultural al desenvolupament territorial i l'activitat econòmica i a la generació de nous recursos econòmics per a destinar a la seva promoció i conservació.
- c) Fomentar l'ús del patrimoni cultural i dels equipaments, amb especial atenció a l'educació i al turisme cultural, millorant-ne la vinculació a la comunitat i la internacionalització, i de les pràctiques associades a la seva conservació i divulgació.
- d) Prestar serveis de restauració, conservació, rehabilitació, millora de la qualitat i posada en valor de béns culturals i de divulgació i d'informació en matèria de patrimoni cultural.
- e) Promoure la formació, recerca i transferència de coneixement en tots els àmbits del patrimoni cultural i la incorporació de les tecnologies de la informació i la comunicació a la gestió i la informació en matèria de patrimoni cultural.

6. Avantprojecte de Llei de simplificació, d'agilitat i reestructuració administrativa i de promoció de l'activitat econòmica. Article 362.

f) Gestionar la xarxa de monuments de titularitat de la Generalitat i els equipaments patrimonials adscrits al Departament competent en matèria de cultura.

g) Facilitar la participació de la ciutadania en la gestió i la promoció del patrimoni cultural, incloent en aquest àmbit el foment del patrocini, del mecenatge i del voluntariat.

h) Fer estudis estructurals i prospeccions sobre el patrimoni cultural i el seu impacte social, cultural i econòmic.

El model de gestió que assenyala la Llei de simplificació, d'agilitat i reestructuració administrativa i de promoció de l'activitat econòmica, per la qual es crea l'ACPC, comporta un canvi total respecte el sistema actual. És el cas de l'Ens Autònom Museus d'Arqueologia i del mNACTEC. El MAC i el mNACTEC perdran per sempre el seu caràcter d'organisme autònom i passaran, segurament, a tenir una autonomia de gestió desconcentrada, semblant a la que actualment té el MHC. La que serà totalment autònoma serà l'Agència, que tindrà plena autonomia financera.

La Direcció General de Patrimoni i l'ACPC han d'establir un contracte programa que ha d'incloure, com a mínim, la definició anual dels objectius a assolir, la previsió de resultats a obtenir i els instruments de seguiment i control i d'avaluació a què l'activitat de l'entitat s'ha de sotmetre durant la vigència del contracte. Aquest setembre i a títol de prova, les organitzacions implicades amb l'agència començaran el seu primer contracte programa, que haurà de ser avaluat durant l'exercici 2013.

Els recursos econòmics de l'Agència⁷ són constituïts per les dotacions que es consignin en els pressupostos de la Generalitat, pels ingressos de dret públic i dret privat derivats de la prestació dels seus serveis, mitjançant les subvencions, les donacions, les herències, els llegats i qualsevol altra aportació que li concedeixin persones o entitats públiques i privades, a través de les rendes, els fruits, els interessos i els productes del seu patrimoni o per qualsevol altre recurs que la llei permeti. Sortosament l'Agència gaudeix de les exempcions i els beneficis fiscals que corresponen a la Generalitat.

Ara caldrà esperar que siguem prou àgils per poder desenvolupar aquesta nova normativa i que en puguem treure els rèdits esperats.

El Pla de Museus de Catalunya i el projecte del nou Museu Nacional d'Història, Arqueologia i Etnologia de Catalunya (MNHAiEC)

Les deficiències de l'actual seu del MAC Barcelona, entre d'altres factors, va fer plantejar al Departament de Cultura la possibilitat que la seu de Barcelona es transformi, juntament amb el Museu d'Història de Catalunya, en una gran infraestructura de caràcter nacional, on l'arqueologia tindrà sens dubte un paper

7. Avantprojecte de Llei de simplificació, d'agilitat i reestructuració administrativa i de promoció de l'activitat econòmica. Article 372.

clau i el paper del MAC seria bàsic en l'organització i en la política de col·leccions, de recerca, de difusió i de conservació.

En efecte, l'any 2008, el Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació de la Generalitat de Catalunya va iniciar la programació d'un nou museu, el MNHAEC, del qual ja existeix un document inicial aprovat.⁸ La creació d'aquesta nova institució constitueix una de les principals propostes del Pla de Museus de Catalunya (iniciat per la DGPC l'any 2007) i amb l'objectiu de reordenar i equilibrar el mapa museístic nacional, dotant el país d'un teixit d'institucions museístiques sòlides i dinàmiques, que, disposant dels recursos necessaris, puguin desenvolupar d'una manera eficaç la seva missió de recerca, conservació i difusió del patrimoni cultural del país.

De moment, els nous responsables del Departament de Cultura no s'han manifestat en contra d'aquest projecte, ben al contrari. Malgrat que l'actual context econòmic pot ajornar-la, aquesta proposta continua sent l'escenari de futur. Aquest projecte resol el problema de les limitacions i deficiències en equipaments i serveis que afecta tant el Museu d'Arqueologia com el Museu d'Història de Catalunya (MHC) a Barcelona, tot impedit-ne l'imprescindible creixement espacial i, alhora, pertorbant i compromentent seriosament les possibilitats d'increment de la seva rendibilitat cultural i de la seva projecció pública.

Crec fermament que la proposta de creació del nou museu es vincula molt estretament a l'objectiu d'aconseguir una major i més eficaç dinamització dels museus d'arqueologia, etnologia i història del país, tot estructurant xarxes estables de cooperació que els integrin i, en conseqüència, facin possible una millor coordinació i un més ample ressò de les seves activitats. Crec també que és difícil encaixar en l'àmbit barceloní un museu exclusivament arqueològic, que un museu de societats té un paper més educatiu i de debat, que encaixa molt més amb la societat catalana i sobretot barcelonina.

El Museu d'Arqueologia de Catalunya i el PIACAT

El PIACAT es va presentar al públic el 14 de juliol del 2009, i ha d'esdevenir l'eina bàsica per aplicar un nou model de gestió del patrimoni arqueològic i paleontològic a Catalunya. El Museu d'Arqueologia de Catalunya es va implicar intensament en aquest procés, com actor clau de l'arqueologia d'aquest país.

El PIACAT defineix, en part, el paper que el MAC haurà de tenir en matèria de conservació, recerca i sobretot difusió del patrimoni arqueològic. De fet li atorguen atribucions en accions científiques, en matèria de dipòsit de materials i sobretot defineix el MAC com el nucli central de la promoció de l'arqueologia catalana. Aquest Pla ha d'esdevenir l'eina bàsica per aplicar un nou model de gestió del patrimoni arqueològic del país i ha d'adaptar l'arqueologia a les necessitats de la societat actual.

El PIACAT preveu també la creació del Consell Nacional de l'Arqueologia i Paleontologia de Catalunya, la Comissió de Recerca i la Comissió Nacional d'Avaluació i Tria de Béns Mobles. El MAC està representat en els tres ens. El Consell Nacional d'Arqueologia i Paleontologia de Catalunya actuarà com a òrgan d'informació, consulta i assessorament de l'Administració de la Generalitat en matèria d'arqueologia i paleontologia.

El MAC vol desenvolupar conjuntament amb la Subdirecció General del Patrimoni Arquitectònic, Arqueològic i Paleontològic una nova política de difusió de l'activitat arqueològica de Catalunya, i que pot afectar clarament la seva política d'exposicions i de col·leccions. La proposta pot ser innovadora i amb un bon impacte en el territori. És fàcil imaginar-se el que això significaria en l'acreixement de les seves col·leccions, la qualitat del seu discurs i indirectament amb la seva presentació.

A manera de cloenda

No sóc cap protagonista de Tele5 amb horari de matinada i, és clar, no tinc cap bola de cristall per predir el futur exacte del MAC, però vull ser positiu i pensar que el MAC es transformarà en allò que els ciutadans de Catalunya necessiten i que es deu aproximar a allò que alguns ja han escrit. Sempre m'he manifestat a favor d'instal·lar a la capital catalana el museu de societats, al més pur estil europeu, seguint esquemes que no són especialment diferents als del CCCB i on l'arqueologia o si preferim l'antiguitat hi tingui un paper important, especialment a l'hora de suportar discursos contemporanis i on l'exposició temporal hi tingui un paper central.

Crec en l'arqueologia catalana i crec que aquesta està portant i portarà interessants rèdits al territori. Crec en la continuïtat del MAC plantejada d'una altra manera, on Empúries i Tarragona hi tinguin un paper més que rellevant, amb instal·lacions dignes, originals i que siguin espais de referència en la museografia internacional. Crec en la xarxa de Museus i Jaciments de Catalunya, l'Arqueoxarxa, a la qual cal donar més recursos i que ha de ser capaç de mostrar el millor i més interessant de l'arqueologia d'aquest país.

Crec també que ens hem de replantejar el mapa de museus de Catalunya, que hem de replantejar els papers que han de tenir els SAM, que cal replantejar les polítiques de subvencions als museus, i en definitiva que cal reflexionar sobre quines polítiques patrimonials vol prioritzar Catalunya. El MAC només és una part d'aquest patrimoni que cal endreçar i posar al dia de les necessitats dels ciutadans.

Xavier Llovera Massana
 Museu d'Arqueologia de Catalunya
 xavierllovera@gencat.cat

8. Jusep Boya (2009). Museu Nacional d'Història, Arqueologia i Etnologia de Catalunya. Missió, concepte i orientacions.

En quina direcció va el sistema museístic català? Per uns museus democràtics

Núria Rafel

El museo ofrece a todo el mundo, como un legado público, los monumentos de un esplendor pasado, instrumentos de la ostentosa glorificación de los magnates de antaño: liberalidad artificiosa, porque la entrada libre es también una entrada facultativa, reservada a quienes, provistos de la facultad de apropiarse de las obras, tienen el privilegio de utilizar esta libertad y se encuentran de este modo legitimados en su privilegio, es decir, en la propiedad de los medios de apropiación de los bienes culturales o, para decirlo como Max Weber, en el monopolio de la utilización de los bienes culturales y de los signos institucionales de la salvación cultural.

(Bourdieu, Darbel 2003 (1969): 177)

Des de la presentació de les “Bases del nou Pla de Museus de Catalunya” (2012) el panorama museístic català està “sacsejat”.⁹ El Pla —que no compta amb finançament associat— contempla el patrimoni com a eix identitari, en tant que element vertebrador del territori i, finalment, en tant que motor econòmic:

L'actual context exigeix, d'una banda, la potenciació *dels actius del patrimoni cultural com a motor econòmic* al llarg del territori. De l'altra, la seva gestió s'ha de basar en *criteris d'eficiència i sostenibilitat*. El Pla estratègic Cultura 2021 i l'Acord Nacional per a la Cultura posen les bases per a garantir l'*eficiència dels recursos*, la seva ordenació i la creació de relacions més operatives i millor coordinades entre les diferents administracions.

El patrimoni cultural és una font de riquesa que vertebrava el territori i que constitueix un *pilar determinant per a la indústria turística a Catalunya*. Actualment, el patrimoni i el paisatge són un element insubstituïble en qualsevol *política econòmica de desplegament del turisme*.¹⁰

Proposa la implementació de l'Agència Catalana del Patrimoni Cultural per tal de gestionar-lo. Aquesta agència tindrà com a eixos vertebradors de la seva tasca la conservació, la promoció de l'ús, la documentació, la gestió de nous recursos i promourà quatre museus centrals (Museu Nacional d'Art de Catalunya, Museu d'Art Contemporani de Barcelona, Museu Nacional de Ciències Naturals i el nou Museu Nacional d'Història de Catalunya, cosa que suposa l'abolició del Museu d'Arqueologia de Catalunya i del de la Ciència i la Tècnica de Catalunya com a Museus Nacionals Autònoms),¹¹ a més de “nous projectes” (*sic*). Aquests

9. “Mascarell “sacude” los museos”. *El País*, jueves 8 de marzo de 2012.

10. <http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/DGPC/Documents/bases_pla_museus.pdf> [consultat el 02-07-2012]. Les curves no són del text original.

11. Creaus com a Museus Nacionals per la Llei 17/1990, de 2 de novembre, de Museus (DOG núm. 1367 de 14.11.1990), disposició addicional 1.

museus es constituïran en “constel·lacions” que, juntament amb la xarxa territorial, vertebraran tot el sistema museístic. El Pla fixa uns elements bàsics (Arxius, Patrimoni Bibliogràfic, Museus i Monuments i Béns mobles i immobles), uns elements i accions referencials i unes funcions transversals (catalogació, adquisició, formació, difusió, conservació).¹²

Així, doncs, s'obre un panorama de canvi en els museus catalans que els afecta tots i, entre ells, el Museu d'Arqueologia de Catalunya.

Tot això es produeix en un moment complex del qual voldríem assenyalar que des de fa anys es posa en qüestió el caràcter i la missió del servei públic, és a dir, de l'obligació de proporcionar determinats béns i serveis pel simple fet que són d'interès públic (Judt 2010: 117), un qüestionament que l'actual crisi financera no ha fet més que enfortir. Anem cap a una privatització gradual dels serveis,¹³ enderrocant progressivament un estat del benestar aconseguit en les darreres dècades amb l'esforç de tothom, i no solament menystenint la necessitat d'assegurar uns estàndards de benestar per a tothom, sinó també oblidant els sonats fracassos econòmics i de gestió de moltes empreses catalanes i espanyoles. I la cultura i els museus no en queden al marge, ans al contrari, les pròpies empreses culturals i els seus gestors participen d'aquest desmuntatge. En realitat, en aquests moments es produeix una situació que dificulta el diàleg, en el sentit que els discursos, el dominant, d'una banda, basat en els raonaments de l'economia del creixement indefinit, i, de l'altra, el minoritari, basat en el que s'ha anomenat l'economia del bé comú, constitueixen el que, parafrasejant Kuhn i Feyerabend, podríem qualificar com a llenguatges incommensurables i que, com a tals, resulten en uns discursos inintel·ligibles entre si.¹⁴

La reestructuració del sistema museístic català permet plantejar escenaris diversos, sempre que siguin consensuats. El manteniment com a museu nacional i ens autònom del Museu d'Arqueologia de Catalunya és una bona solució, però, sens dubte, en poden haver d'altres, també convenients. No obstant això, la veritable clau de volta de la qüestió rau aquí en el paper que atorguem a les institucions museístiques en la nostra societat.

12. Curiosament, no s'hi té en compte una de les funcions més bàsiques per a una estructura viva de museu, la recerca.

13. No solament en l'àmbit de la cultura; en el de la sanitat, per exemple, Catalunya té al capdavant del departament un conseller, el senyor Boi Ruiz, que no solament abandonà el càrrec de director general de la Unió Catalana d'Hospitals, una associació empresarial, per accedir a la tasca de govern, sinó que fa bandera del fet que “la salut és un bé privat que depèn de cada ciutadà i no de l'Estat” (*El País*, 26/10/2011), oblidant que en el segle XIX la constitució de la medicina com a ciència experimental i els importants descobriments que es produïren (entre d'altres, putrefacció i fermentació, paper dels gèrmens en les malalties, vacunació, microbiologia) portaren a l'assentament d'una convicció científica, a saber, que la salut és una qüestió d'interès públic.

14. Això explica, per exemple, que quan es van presentar les línies directrius del Pla (Pla de Museus de Catalunya 2007, <<http://www20.gencat.cat/docs/CulturaDepartament/DGPC/Plademuseus-text.pdf>> [consultat 03/07/2012]) com a gran argument contraposat a aquells que van mostrar el seu desacord es va dir d'ells que eren “antics” (una desqualificació en lloc d'una argumentació).

Sens dubte, els museus han complert i compleixen una funció social, que, no obstant això, cal millorar. Diverses veus, i des de posicionaments ideològics molt diferents, n'han posat de manifest els dèficits actuals, però mentre que uns advoquen per una millora d'aquesta funció social, principalment pel que fa a la seva plena democratització,¹⁵ altres opten per consolidar el paper del museu com un privilegi d'unes classes socials que tenen ple accés a la informació, tot convertint-lo en un servei de mercat¹⁶ i, ja sigui directament o, sobretot, indirectament, en un captador de recursos econòmics, principalment en el si de l'economia del turisme. En aquest darrer posicionament no hi té cabuda (si no és com a "mantra" políticament correcte) el paper del museu en la millora de la qualitat de vida dels ciutadans i en l'equitat social, amb una missió emancipadora, formativa i crítica.

La visió dominant sobre els museus en converteix els usuaris en clients i, en conseqüència, mesura el "consum museístic" en termes estrictament de nombre de visitants; així, els directors de museus es converteixen en esclaus d'aquesta visió i fan esforços desesperats per augmentar la visita: cuiners, alta costura... tot val per fer l'espectacle més atractiu. I no es tracta que esdeveniments com l'exposició de Valentino a l'Ara Pacis romana, per citar només un exemple, siguin inconvenients, sinó que el que és lamentable és que no vagin acompanyats d'altres accions encaminades a una veritable democratització dels museus i no a una mera vulgarització. Però, ai las!, cal sortir al diari.

En un magnífic estudi realitzat ja fa anys sobre els museus d'art Pierre Bourdieu posava èmfasi en dos factors: l'elitisme dels museus i el fet que l'únic paràmetre vàlid per a perfilar el públic d'un museu és la formació: a major formació, major interès en els museus i al revés. I aquesta formació no la pot donar el museu, que, en tot cas, pot contribuir a proporcionar-la i aprofundir-la críticament. Aquesta formació la dona l'escola. Quan John Berger (2012) advoca per una mirada lliure ho fa amb el benentès que qui contempla té els instruments per a la creació del seu propi discurs. Són aquests recursos els que cal posar a l'abast de la ciutadania, sense distincions, i són ells els que constitueixen la base de la democratització dels museus, i de la democràcia *tout court*. No es tracta de vulgaritzar sinó de formar. Però potser això és música celestial en un país en què la taxa d'abandonament escolar augmenta des de fa anys i la resposta del govern és disminuir el finançament de l'escola pública.¹⁷

15. Vegeu la citació de Pierre Bourdieu que encapçala aquest text.

16. "Hasta qué punto el ocio cultural que se puede ofrecer desde el museo [...] ha de ser un servicio que la sociedad debe ofrecer a todos los ciudadanos como un derecho más o, por el contrario, debe formar parte de los productos que libremente ofrece el mercado y que los ciudadanos adquieren en función de su interés o de su capacidad adquisitiva" (Santacana, Llonch 2008: 230).

17. La taxa d'abandonament està en un 31,2%, molt per sobre de la mitjana de la UE, que és d'un 14,4%. Espanya està al nivell de Portugal i Malta, però mentre que aquests dos països han anat disminuint la taxa d'abandonament a Espanya està en creixement. A Espanya la taxa d'abandonament a 4t d'ESO (aquí no es compta els que ja han abandonat abans)

Molts autors convenen a remarcar la insuficiència democràtica dels museus i a considerar-los com un privilegi d'unes determinades classes socials. Els museus públics estan finançats amb diner públic i, com que els visitants pertanyen a uns determinats estrats socials, el conjunt de la ciutadania està pagant la festa a unes classes privilegiades. Com a solució alguns proposen treure el caràcter de bé públic als museus per a convertir-los en un servei del mercat, cosa que més aviat sembla una tornada als temps anteriors a la Revolució Francesa.

Per tot això i molt més, jo veig el Museu d'Arqueologia de Catalunya com un museu nacional —com té qualsevol país "normal"— que constitueix un servei públic i tingui com a objectiu la millora de la qualitat de la nostra ciutadania i la nostra societat, que treballi pel bé comú. Un museu que exerceixi funcions tant en el camp de la conservació i la difusió, com en el de la reflexió sobre la seva pròpia funció i en el de la recerca, bàsicament la relativa als seus fons, però també la recerca bàsica. Que sigui capaç d'estar en renovació permanent, de revertir la reflexió i la recerca més amunt esmentades en les seves activitats expositives i de creació i proposta de nous discursos. Un museu amb una estretíssima relació amb les activitats curriculars de l'escola i de la Universitat. Un museu que tingui personal capacitat per fer sentir la seva veu en els fòrums nacionals i internacionals. Un museu que actuï de frontissa de l'activitat arqueològica del país, avui profundament desestructurada. Un museu que no sigui un eix identitari, sinó un forjador d'identitats, un agent emancipador. En definitiva, un museu que treballi solidàriament amb la societat a la qual pertany per a fer-la, no solament més rica, sinó millor.

Res indica, però, que es vagi en aquesta direcció, ben al contrari.

Seríamos capaces de apagar el sol y las estrellas porque dan dividendos. (J. M. Keynes, citat a Judt 2010: 152)

Núria Rafel
Universitat de Lleida
nrafel@historia.udl.cat

Bibliografia

BERGER, J. (2012). *Modos de ver*. Ed. Gustavo Gili. Barcelona.

BOURDIEU, P., DARBEL, A. (2003). *El amor al arte. Los museos europeos y su público*. Paidós Estética, Barcelona (1969¹).

Reducing early school leaving. Commission Staff Working Paper. Accompanying document for proposal for a

és d'un 28,4% i a Catalunya d'un 23,6% (Fernández Enguita, Mena, Riviere 2010: 47). La UE ha alertat sobre el fet que les persones que abandonen l'escola tenen una major tendència a abstenir-se de participar en el joc democràtic (vegeu els documents de la Unió Europea: *Tackling* i *Reducing*). Pensem que aniran al museu? Hi tenen, però, dret?

Council Recommendation on policies to reduce early school leaving. <http://ec.europa.eu/education/school-education/doc/earlycom_en.pdf> [consultat 25/06/2012].

Tackling early school leaving: A key contribution to the Europa 2020 Agenda. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions <<http://eur-lex.europa.eu/Notice.do?checktexts=checkbox&checktext=checkbox&val=556334%3Acs&pos=4&page=1&lang=fr&pgs=10&nbl=5&list=558425%3Acs%2C556344%3Acs%2C556335%3Acs%2C556334%3Acs%2C520752%3Acs%2C&hwords=&action=GO&visu=%23texte>> [consultat 25/06/2012].

FERNÁNDEZ ENGUITA, M., MENA, L., RIVIERE, J. (2010). *Fracaso y abandono escolar en España*. Colección Estudios Sociales núm. 29, Fundació La Caixa.

JUDT, T. (2010). *Algo va mal*. Ed. Taurus. Madrid.

SANTACANA, J., LLONCH, N. (2008). *Museo local. La cenicienta de la cultura*. Ediciones Trea. Gijón.

El Museu d'Arqueologia de Catalunya, en el marc del projecte de Museu Nacional d'Història, Arqueologia i Etnologia de Catalunya. Objecions crítiques

F. Xavier Menéndez i Pablo

Introducció

L'any 2008, en el marc del Pla de Museus presentat per la Conselleria de Cultura de la Generalitat, es va fer pública la pretensió del Govern de crear un nou Museu Nacional "de societat" que agrupés i integrés en un únic ens el Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) (un museu creat el 1935 a partir de col·leccions preexistents, declarat nacional per llei el 1990 i desplegat el 1995), el Museu d'Història de Catalunya (MHC) (un museu creat el 1995 que havia de ser declarat nacional) i el nonat museu d'Etnologia de Catalunya (un projecte de museu nacional pendent). La proposta de nou museu nacional d'Història, Arqueologia i Etnologia (MNHAEC) va despertar un cert debat al col·lectiu professional, tot i que aquest es va centrar en el paper del MAC en aquest macroprojecte. Defensors i detractors del nou museu partien d'una anàlisi

compartida: l'extrema debilitat que pateix el MAC dins l'arqueologia catalana. Però mentre des del govern es defensava que el nou "trimuseu" suposaria la superació d'aquell estat de coses, des d'amplis sectors es va considerar que la nova aposta podia significar la definitiva liquidació del Museu d'Arqueologia.

Han passat més de tres anys des d'aquell esclat, i, amb el nou govern de la Generalitat, sembla que el projecte de nou museu ha quedat congelat i aplaçat (per raons pressupostàries), però no conceptualment descartat.

No tinc prou espai en aquest breu article per analitzar el Pla de Museus, el projecte museològic del nou MNHAEC, i el debat que ha generat en aquests anys. En altres mitjans he publicat anàlisis crítiques sobre el projecte, des d'una òptica museística. Aquí em limitaré a exposar per què sóc crític amb el "trimuseu" proposat i quin és el model de museu d'arqueologia-història que defenso.

Anàlisi crítica del MNHAEC

Els quatre aspectes principals que sustenten la meua visió crítica del MNHAEC són:

1. La proposta pretén sustentarse en uns determinats models i paral·lels internacionals de museus que integren diverses disciplines —la història i l'etnologia, principalment— interpretant que s'està configurant una nova modalitat i innovadora tendència de museus "de societat" a escala mundial. Però en realitat hi ha molts altres models internacionals que han consolidat i impulsat, inclús recentment, l'especificitat museogràfica de l'arqueologia i de l'etnologia per separat, que són ignorats de forma evident en el projecte. França està impulsant un nou museu, específic, La Maison de l'Histoire de France, després d'inaugurar recentment el Quai Branly. No tan lluny, a Euskadi mateix, acaben de segregat els museus d'arqueologia i etnologia de Bilbao. A València van optar per la mateixa via. Mentrestant, a les Espanyes s'han creat en la darrera dècada uns magnífics museus d'arqueologia (Almeria, Cartagena, Alacant, Burgos...) i un munt de parcs arqueològics magníficament museïtzats mentre a Catalunya estem qüestionant el Museu d'Arqueologia perquè no compleix prou bé, quant a fons, els requeriments mínims dels museus de capitals europees de gloriós passat colonial.

2. El nou museu pretén fusionar de forma interdisciplinària, sota el paraigua de les "ciències socials", tres temàtiques que són diferents, i ho fa de manera incompleta i interessada. Les disciplines històrica (incloem conjuntament història i arqueologia) i etnològica, aplicades a la museografia, són òbviament diferents; així han estat sempre, i així estan contemplades a l'ICOM en dos comitès internacionals diferents. És cert que a Amèrica l'arqueologia i l'antropologia són pràcticament una mateixa disciplina, però no en els àmbits europeus on ens movem. El discurs històric és diacrònic, cronològic; l'etnològic és sincrònic, temàtic, territorial, i ha de tractar el present, i àdhuc el futur. La Llei i el Pla de Museus defineixen els museus nacionals com una capçalera potent amb una xarxa territorial al seu redós. Doncs bé, la demostració que aquest museu nacional aplega tres coses diferents que

no es poden barrejar és que el Pla no preveu per a aquest museu una sola xarxa temàtica, sinó tres: la d'arqueologia, la d'història i la d'etnologia. Per altra banda, si del que es tracta és d'agrupar totes les ciències socials, llavors és coherent unir etnologia i història; però llavors, cal ser conseqüent i no oblidar-se les altres ciències socials. Per coherència, per tant, la proposta de museu de societat hauria d'englobar la història de la tecnologia i, tal vegada, l'art. Que no són ciències socials? En conseqüència, el nou museu hauria de incorporar també el mNACTEC i qui sap si també el MNAC. Quan els defensors del projecte ens volen convèncer que per explicar l'evolució històrica de la societat catalana en un museu es necessita tant l'arqueologia com l'etnologia, han de ser capaços d'explicar també per què es descarta la contribució artística de Catalunya i la industrialització de Catalunya, matèries que sí tenen dret a gaudir de museus propis. És cert que en el 2012 ha transcendit (tot i que desconec si hi ha documents oficials publicats) que el Departament de Cultura ja inclou el mNACTEC dins el futur MNHAEC. Si fos així, s'esvairia un dels eixos de crítica més amunt formulats. Però aquesta incorporació multiplica encara més els dubtes sobre el futur i el caràcter "pluridisciplinari" del projecte, que aquí no tenim lloc per plantejar.

3. El nou museu pot esdevenir un instrument d'afirmació d'una determinada visió del país. Si el MHC va ser un intent de museu identitari, i el museu d'etnologia va ser objecte de debat, en el seu moment, entre posicions essencialistes i folkloristes contra d'altres més cosmopolites, ara podem caure en la temptació de fer un nou museu (que fou inicialment batejat "Catalònia" pel Departament) amb una visió etnicohistòrica dels catalans. És cert que el projecte museològic publicat foragita explícitament aquesta intencionalitat, però aquesta orientació, clarament política, dependrà finalment del govern de torn, i, per tant, caldrà estar vigilants per conjurar aquesta possible deriva, que només podrà evitar el col·lectiu de professionals, historiadors i museòlegs, que rebien l'encàrrec de redactar el discurs, amb independència i rigor científic.

4. La proposta de fer un museu nacional en lloc de tres es justifica, també, com una manera de racionalitzar despesa i racionalitzar la gestió. Ja se sap, ara està de moda aprimar, fusionar, simplificar, agilitar l'administració i els ens públics (i també retallar).

Què estalvia la Conselleria en fer un sol museu en lloc de tres si el projecte determina diverses exposicions permanents temàtiques (de fet, el projecte en preveu un munt, amb dues de principals, una d'històrica, diacrònica, i una antropològica, sincrònica)? El projecte també garanteix l'existència de tres xarxes diferenciades i el manteniment dels fons respectius. Estalviarem molt amb un sou de director de museu nacional en lloc de tres? Amb un sol administrador? Que no hi haurà tres subdirectors? Això és la xocolata del lloro. La sostenibilitat real del projecte dependrà del nou edifici i del seu dimensionat. Perquè la proposta que tenia sobre la taula l'anterior govern era fer el nou museu en un nou edifici singular, de nova planta, un gran aparador,

de prestigi, amb un disseny atractiu i ambiciós, de 25.000 m², i que només podia estar a Barcelona, la capital de Catalunya, en un lloc cèntric i accessible, una pretensió no precisament barata. En definitiva, s'apostava per "una nova icona urbana de Barcelona", amb una arquitectura emblemàtica, a "la francesa". Fins al final de la legislatura, l'anterior govern buscà un solar adient perquè volia acabar el mandat amb el concurs del projecte arquitectònic convocat. Com podem estalviar passant de tres museus a un si el que es proposa és un edifici de nova planta? Els museus de Catalunya ja vam passar per això: va ser quan el MNAC es va convertir durant vint anys en un pou sense fons on anaven totes les inversions, relegant al mínim el suport a la resta de museus catalans. No crec que el país es pugui permetre el luxe d'ensopegar novament. És evident que l'actual crisi fa insostenible aquest nou museu, i que no es plantejarà a curt o a mitjà termini. Però ens equivocariem si pensem que el projecte és insostenible, ara, el 2012, perquè hi ha crisi. És un projecte insostenible per se.

La situació actual del MAC. El MAC, en el marc del projecte de MNHAEC

Però en aquest breu article voldria analitzar més específicament l'afectació del Museu d'Arqueologia de Catalunya (MAC) en el marc del MNHAEC. El nou museu difumina i dissol l'especificitat del MAC en una entitat més gran. Com hem dit al principi, la crisi estructural del MAC pot fer pensar a molts que la proposta comporta la pràctica i definitiva liquidació del centre. La reacció contrària al projecte, per part del gros de la professió arqueològica, que va aflorar el 2008, responia principalment a la sensació, ben evident, que des de la Conselleria es donava per mort aquest museu, que se'l difuminava, que se'l ningunejava.

El Museu d'Arqueologia ha patit diverses crisis cícliques, de caire estructural, de lideratge i de projecte. Des de 1995, data del traspàs del MAC de la Diputació a la Generalitat, ha tingut (en 17 anys) 7 directors (9 afegint-ne un parell de transició). El museu de Barcelona i les seves seus (Empúries, Girona, Ullastret, Olèrdola), amb greus problemes estructurals d'origen (a causa de la poca inversió destinada pels seus anteriors titulars, les Diputacions de Barcelona i Girona, en els anys anteriors al traspàs), tampoc no han estat objecte, des de llavors, de modernització per part de la Generalitat. El resultat acumulat per anys i anys de desídia institucional és greu: notables patologies dels edificis i insuficient manteniment dels jaciments; baixíssimes xifres de visitants (seu de Barcelona); equip periclitat, amb greus desequilibris quant a dedicació; col·lecció discreta que no s'ha enriquit amb nous ingressos en els darrers anys (manca de política d'adquisicions) i incapacitat d'atraure les troballes més representatives de l'arqueologia del país; exposició permanent envellida; laboratoris sense dotació; manca de lideratge en projectes de recerca i posició afeblida dins l'arqueologia científica catalana, en relació amb institucions i universitats; manca de lideratge de la futura xarxa i de la Ruta dels Ibers;

ect. Per altra banda, es va encolomar al MAC la gestió dels jaciments propietat de la Generalitat (Molí de l'Espígol, el Cogul, Castellet de Banyoles, Coll del Moro...) sense dotació pressupostària. Les obres dels centres d'interpretació en marxa (el Cogul, Empúries) estan paralitzades o retardades.

Hem de reconèixer, però, importants millores i inversions a la seu barcelonina del MAC, imputables al Govern anterior: la rehabilitació de les cobertes (1,8 M €) i la reforma de l'exposició permanent (prop d'1 M €). Eren accions que s'havien de dur a terme i no podien esperar al nou museu (en tot cas, sobta una inversió tan important quan es preveia traslladar el museu a una nova seu en 8-10 anys; potser és la constatació que en realitat poca gent es creia la viabilitat del nou projecte del MNHAEC). Unes inversions, però, que han fet prevaler Barcelona i han deixat les seus (Girona, Ullastret, Olèrdola) en la pura indigència. La reforma museogràfica de la majoria de les sales ha possibilitat la dignificació i modernització de gran part de l'exposició permanent. Cal felicitar el MAC i els directors Núria Rafel (iniciadora de la reforma de les sales de prehistòria) i l'actual director Xavier Llovera (que està culminant el procés) per haver-ho dut a terme. Museogràficament parlant, podem trobar moltes pegues a la reforma (diversitat de dissenys i qualitats, deficient il·luminació de textos, recorregut confús, diferents discursos interpretatius històrics —sobten els textos de l'Argar, en relació amb la resta—, cost desmesurat de la materialització) però no es pot negar que el resultat és prou satisfactori: s'ha actualitzat el discurs, s'ha realitzat una museografia més efectiva i atractiva, i s'han incorporat materials en dipòsit de jaciments recents. I tot això sense tancar el museu.

Quina és la situació actual del MAC, el 2012, un cop realitzada part de l'esmentada reforma? Els responsables del Departament de Cultura i de la DGPC del nou govern de la Generalitat (CiU) constituït el 2011 han declarat que congelaven el projecte del nou MNHAEC durant la present legislatura (per l'actual crisi pressupostària), però que assumien la necessitat i la vigència del projecte, el qual no es podria materialitzar fins al següent mandat. És a dir, l'actual govern segueix defensant fusionar tres museus en un i apostant per un MNHAEC que inclogui el MAC. No hi ha dubte que l'actual govern ha fet bandera de la compactació, fusió i simplificació administrativa d'equipaments i institucions. I aquesta és la filosofia que impregna la nova Agència Catalana del Patrimoni Cultural, creada per llei (de fet, per dues lleis) el 2011. El seu desplegament real està previst pel 2012, i entre les seves competències destaca la gestió dels museus dependents de la Generalitat, inclosos els nacionals (mNACTEC, MAC, MHC). Aquesta adscripció comporta la pèrdua de la personalitat jurídica pròpia dels museus nacionals, i una gestió subsidiària dins l'Agència. Realment es fa difícil imaginar el futur gran museu MNHAE projectat dependent d'un organisme administratiu de gestió, com l'Agència, i amb un director que en depengui.

La situació del MAC, per tant, si més no de moment, és que s'aigualeix dins l'Agència i no dins el

MNHAEC, com es preveia. L'Agència obliga els tres museus (mNACTEC, MHC, MAC) a acomplir uns "acords de finançament" plurianuals (una mena de contractes-programa) amb indicadors preceptius, i a treballar coordinadament en la perspectiva del futur MNHAEC. Un fet curiós és que s'ha establert un tall cronològic entre MHC i MAC. Així, el MAC, que arribava fins a la tardoantiguitat, ara ha d'incloure la Catalunya comtal, fins al segle x. No és quelcom contradictori amb el futur trimuseu únic i fusionat? Per què no esperar al nou museu? Quin sentit té que el MAC amplii ara tres segles de discurs si no té ni els fons ni l'espai expositiu per fer-ho? Què passa al segle x, a Catalunya, que impliqui "tallar"? Per què el MHC està muntant, en paral·lel, una nova sala de l'Edat dels Metalls amb peces originals?

La nova situació que es configura liquida el model de Museu d'Arqueologia que s'havia conformat històricament. El Museu Arqueològic de Catalunya estava cridat a constituir-se a partir de les quatre col·leccions provincials (iniciades per les Comissions Provincials de Monuments el 1844), tres d'elles derivades cap a les diputacions (Barcelona, Lleida i Girona) i una cap a l'Estat (Tarragona). El procés de creació del MAC a partir de les diputacions va començar amb Girona-Ullastret (1990) i Barcelona-Empúries-Olèrdola (1995). El lligam amb Lleida (IEI) es va estroncar per l'aposta del territori, localista i autodefensiva, de "blindar" i unificar (enfront de les reivindicacions aragoneses) les seves col·leccions, amb la creació del Museu de Lleida Diocesà i Comarcal, que va incloure els fons arqueològics provincials. Finalment, en un procés mal tancat, el MNAT es va sumar orgànicament al MAC (Ens Museus d'Arqueologia). El MAC somniat era, per tant, la suma d'aquest patrimoni, amb la incorporació de la xarxa de museus i jaciments arqueològics del país.

Una proposta de nou Museu d'Arqueologia i Història de Catalunya

Quin és el futur del MAC? Jo em limitaré, humilment, a fer una proposta, que pretén partir de la realitat tot assumint canvis consolidats que ja són irreversibles. Una proposta que pretén ser alternativa al projecte del MNHAEC. Que el MAC necessita una reforma en profunditat, és una realitat indefugible. Que el MHC va ser un bolet creat per raons polítiques, inicialment sense col·leccions, al marge de qualsevol planificació, també. Que els dos centres se solapen, és inqüestionable. Que cal abordar d'una vegada l'articulació museogràfica de l'etnologia, molt desenvolupada al territori, és evident. En la meua modesta opinió, la solució d'aquests problemes no passa per bastir un macromuseu en un nou edifici. Jo aposto per unificar els museus d'arqueologia i d'història en un sol museu nacional, i crear de forma separada i transversal en el territori el Museu Nacional d'Etnologia. Els arguments que ho justifiquen són:

1. L'arqueologia i la història constitueixen una mateixa disciplina científica. Tradicionalment la diferència era cronològica. L'arqueologia solia arribar fins l'època tardoantiga, fins al moment en què el

material arqueològic deixa de ser preponderant per a la interpretació històrica, enfront les fonts documentals. Aquesta diferència avui en dia ja ha perdut el sentit. Actualment s'ha estès la metodologia arqueològica a tots els períodes històrics, inclòs el contemporani (guerra civil). I és evident que l'estudi de la prehistòria i la història antiga és recerca igualment històrica. A l'ICOM hi ha un únic comitè internacional que aplega tant els museus arqueològics com els d'història (ICMAH). Hi ha molts museus d'arqueologia que presenten col·leccions fina a etapes modernes. Per exemple, el MAN, el Museo Arqueológico Nacional. I pel que fa als museus d'història, anem als més pròxims: el de Barcelona, no es basa en l'arqueologia?

2. El fons patrimonial de partida és el MAC, i el nou museu ha de basar-se en els seus fons i en la seva tradició. El MAC és un museu creat a l'any 1935 que té l'origen en diverses col·leccions, la primera d'elles, del 1844. Té uns considerables fons, això sí, fins al segle VII. El MHC va ser creat el 1990, i té poques col·leccions. Amb aquest estat de coses, està clar que el pal de paller patrimonial del nou museu ha de ser el MAC. És el que té la història, la tradició, els fons. El nou museu haurà d'articular una ambiciosa política de captació de fons medievals, moderns i contemporanis —cosa que el MHC ja ha iniciat. Per tant, el nou museu que propugnem no ha de suposar l'anul·lació del MAC dins el MHC, sinó tot el contrari. Així el MAC continuarà el seu discurs històric, iniciat a la prehistòria, fins al segle XXI. Un discurs en el qual la marca "història" ha de ser preponderant.

3. El nou museu d'història necessita conservar el Palau de Mar. El MAC es troba en un lloc poc centric, a Montjuïc. L'edifici té greus problemes estructurals, i li manquen espais per a exposició, serveis i recerca. El projecte de reforma arquitectònica que en el seu moment es va elaborar és clarament insostenible. En canvi, el MHC està en un lloc privilegiat, ben comunicat, centric, al Port Vell. És un lloc immillorable per a un museu i per atraure públic. Ha consolidat la seva oferta, i gaudeix de bons serveis. Una de les raons que justifica la proposta del "trimuseu" en un nou edifici és la tesi que el MHC ha de deixar el Palau de Mar el 2019 i, per tant, el nou museu era en part una sortida a aquest problema. Anem a pams. L'edifici de Palau de Mar és propietat del Port de Barcelona (en concret, Port 2000), entitat participada per l'Ajuntament i la Generalitat, entre d'altres. La Conselleria de Cultura ocupa una part del Palau de Mar a títol de concessió administrativa (no de lloguer) des de 1995, que finalitza el 6 de desembre de 2019. A canvi, la Generalitat va cancel·lar la hipoteca (2.500 M PTA) i paga al Port un cànon anual molt econòmic. És evident que el MHC no té per què marxar. Hi ha temps per negociar una nova concessió administrativa. La Generalitat ho ha d'intentar; no hi pot renunciar. Al cap i a la fi el Port és un ens públic, format per administracions públiques, inclosa la Generalitat. Els 2.500 M PTA pagats el 1990 van ser molts diners; cal defensar que no estan amortitzats, i negociar una nova concessió, això sí, amb un cànon o lloguer més elevat, actualitzat i raonable. Podem permetre'ns el

luxo de prescindir del Palau de Mar? És evident que no, que cal defensar el seu manteniment. És una opció immillorable com a seu de l'exposició permanent i de les exposicions temporals del Museu Nacional d'Arqueologia i Història, i dels seus serveis cara el públic (activitats, botiga, restaurant, etc.). En paral·lel, l'edifici de Montjuïc (actual MAC) es destinaria a serveis interns, reserva dels fons, centre de recerca i laboratoris, documentació, restauració, etc.

4. El nou museu d'història i arqueologia ha de funcionar en xarxa, amb determinades seves dotades d'autonomia pròpia. Una de les assignatures pendents dintre del MAC era l'encaix d'Empúries i del MNAT. El MNAT no pot encapçalar el MAC —com insinuava el Pla de Museus— perquè el seu discurs es limita a un territori (Tarragona) i a una època (la romana). També és el cas d'Empúries. Però la seva singularitat es tan elevada que cal atorgar a Empúries i Tarragona (MNAT) un estatus especial, autònom, dins el nou museu d'arqueologia i història, que els permeti desenvolupar-se per si mateixos. No és tan difícil estructurar una personalitat autònoma pròpia dins d'un ens autònom més gran. Jurídicament, és possible. Però ara, la recent creació per llei de l'Agència del Patrimoni Cultural, que inclou el MHC i el MAC, ho fa més complicat. Al costat de la seu principal (que a Barcelona implica la confluència entre el MAC de Barcelona i el MHC) i de les seves singulars esmentades de Tarragona i Empúries, cal afegir la resta de seves de context territorial (Girona, claríssim; Lleida, caldrà veure com es vincula amb el M:LL), la xarxa de jaciments, la xarxa de monuments, i els museus territorials que es vulguin adherir a la xarxa. La força de la proposta (i la solució per a l'arqueologia, com a museu) és bastir un museu específic potent, descentralitzat, i que englobi tot el procés històric, fusionant MAC i MHC, que es basi, no en un gran aparador arquitectònic a la capital, sino en la potencialitat del patrimoni existent al territori, el de la Catalunya real. Com vertebrar aquest sistema? En primer lloc tenim la xarxa, ja existent, de monuments propietat de la Generalitat, que gestiona el MHC. En segon lloc hi ha la xarxa de museus arqueològics al territori i de jaciments visitables, que recentment el MAC ha començat, feliçment, a impulsar (Arqueoxarxa). Finalment, existeixen al territori un munt de museus locals "d'història", sovint multidisciplinaris, per aixoplugar. Cinc d'ells ja s'han constituït recentment en xarxa sota el paraigua del MHC. Pel que fa als monuments i a l'arqueologia (sobretot si incloem tant museus com jaciments), les dues xarxes han de confluïr en una sola, perquè com es diferencia un monument d'un jaciment? Per l'alçada de les parets? Al cap i a la fi, tot és patrimoni immoble de contingut històric. La cronologia no importa. Un jaciment modern com el Born és menys "monument" que un edifici romà (arqueològic per tant?) com Centelles? Com es diferencia un museu discursiu amb col·leccions d'un monument o jaciment museïtzat, amb museu monogràfic o sense, o amb centre d'interpretació? El mètode museogràfic s'aplica igual a tots els elements esmentats. Per tant, caldria bastir en el futur una sola xarxa de museus arqueològics i immobles

de caràcter històric, per una banda, i una xarxa de museus d'història local, per l'altra.

I l'etnologia? Aquí no toca desenvolupar la idea, però jo defenso un Museu Nacional d'Etnologia, diferenciat del d'Història i Arqueologia, i també en xarxa. En realitat, no proposo res de nou: la Junta de Museus ja havia aprovat una proposta semblant, que, lamentablement, va caure en l'oblit. Consistiria en un museu nacional bastit pels museus i espais que hi ha al territori, estès horitzontalment pel país, que són els que ofereixen les propostes museogràfiques més sòlides. De fet la xarxa ja ha començat a caminar des del mes de març de 2008. Seria un museu que no tindria una capçalera, com a contenedora de col·leccions referencials, com la resta de museus nacionals, sinó que la seu central o federal (des d'on s'ha de coordinar la xarxa) hauria de tenir —a Barcelona— uns serveis comuns, unes oficines de gestió, i tal vegada una sala d'exposicions temporals que permetessin als museus de la xarxa presentar-se a Barcelona. Per tant, no es requereix un gran edifici; ans al contrari. En qualsevol cas, cal estudiar bé com hi encaixa el Museu Etnològic de Barcelona, que engloba tant les col·leccions exòtiques com les hispàniques i catalanes de l'antic MAITP (Poble Espanyol). I també cal veure com s'incorpora el discurs de present i de futur, al nou museu.

Conclusions

En definitiva, pensem que el macroprojecte de museu nacional que es proposa no és una necessitat de la museologia catalana. No ho és, no només per la dura etapa que estem vivint (una greu crisi que dificulta les inversions en nous equipaments culturals a llarg termini), sinó perquè pretén convergir disciplines i dinàmiques que pensem que poden funcionar millor d'una altra manera. El problema no rau en el número de museus nacionals, sinó en la dimensió i la sostenibilitat dels seus continguts. La solució no és un gran aparador amb la signatura d'un arquitecte diví, sinó que consisteix a confiar en el patrimoni dispers en el territori i a vertebrar-lo (aquest sí que és nacional). Per això crec que s'ha de treballar en la línia de fusionar el MAC i el MHC (aquests dos sí), mantenint les seves actuals dos seus (el Palau de Mar —actual MHC— com a equipament públic, i la seu barcelonina del MAC per a serveis interns) i buscar una petita seu per ubicar les oficines centrals d'un museu nacional d'etnologia basat quasi exclusivament en la seva xarxa territorial.

F. Xavier Menéndez i Pablo

Museòleg
menendezpf@diba.cat

El MAC i el seu context coevolutiu

Francesc Xavier Hernández Cardona

Precedents forçosament polítics

El Museu d'Arqueologia de Catalunya es un constructe social, una entitat institucionalitzada, imaginada i construïda, que existeix formalment en tant que hi ha gent que li atorga existència. En realitat, però, el MAC, allò que magistralment va culminar en Bosch Gimpera, està molt lluny de la seva funcionalitat i context inicial. El retorn de l'Esculapi a Empúries el 2008 esdevingué el certificat de defunció d'un model museal que havia estat generat en un moment de represa nacional. I és que un museu, òbviament, respon a les necessitats, cosmovisió i imaginari d'una societat determinada en un moment donat. En cap cas podem considerar un museu sense la seva circumstància, és a dir, al marge del sistema complex del qual forma part.

Hi ha grans museus-institució que fa molts anys que duren, i que tenen al darrere societats identitàriament estables amb estats consolidats. Aquest no és, però, el cas de Catalunya. D'ençà l'edat mitjana la identitat catalana es va basar en les Constitucions. Eren catalans tots aquells que estaven sota l'imperi de les lleis elaborades per les Corts Catalanes. Aquest nacionalisme modern i constitucional va ser brutalment destruït el 1714 tot i que la seva llavor va contribuir al triomf de les revolucions liberals que van universalitzar models nacionals basats en la ciutadania i les lleis. Tanmateix aquesta via esdevingué vedada als catalans que tot i els esforços dels republicans federals, i fins i tot dels carlins, no van poder retornar a una via nacional basada en les pròpies lleis.

Al final del segle XIX davant la impossibilitat de refer la via constitucional els elements més dinàmics de la societat van assajar institucionalitzar la resiliència buscant un nou model nacional identitari no basat en les pròpies lleis, sinó en el desenvolupament de la pròpia llengua i cultura (seguint els exemples d'Alemanya i Itàlia), i buscant espais de gestió política tot intentant participar en la modernització de l'Estat espanyol. Aquesta estratègia va tenir el seu punt culminant amb l'hegemonia de la Lliga i l'establiment de la Mancomunitat que, tot i la migradesa dels seus resultats polítics i socials, va desplegar una tasca educativa, cívica i cultural impressionant. Al principi del segle XX la Catalunya "noucentista" es va dotar d'institucions culturals sòlides, entre elles un Museu d'Art i Arqueologia. És en aquest període que s'impulsen les emblemàtiques excavacions d'Empúries i que es procedeix a la salvaguarda de les pintures romàniques del Pirineu. Els noucentistes, amb un projecte clar, es van apressar a bastir decididament infraestructures que possibilitessin el desenvolupament cultural de Catalunya.

La ruptura democràtica

Amb la ruptura democràtica de 1931 el republicanisme i les avantguardes catalanes van descabdellar de manera vertiginosa un projecte polític nacional de fusió que implicava sostenir i enfortir el nacionalisme identitari en base a la cultura, i alhora avançar cap a una identitat basada en la ciutadania i les lleis significatives que desplegaven les institucions catalanes. En cultura i educació els plantejaments de la Mancomunitat, en una praxi de pura "enginyeria fragmentària", es va mantenir i rellançar. Òbviament un país normal havia de disposar de museus i no sorprèn que en Bosch Gimpera s'apressés a consolidar el Museu d'Arqueologia de Catalunya com a museu "nacional". Va ser concebut en la seva nova seu de Montjuïc com un museu didàctic obert a la ciutadania, i alhora com un centre de recerca que recollia l'esforç en aquest àmbit que l'arqueologia catalana practicava en les més diverses contrades. Tot plegat un museu modern, similar als que sostenien altres països europeus, una institució que no es tancava en localismes i que era el reflex d'un país que reconqueria en el dia a dia la seva normalitat cultural i política. L'Esculapi, presidint la magnífica sala de restes emporitanes, esdevenia, sens dubte, símbol i emblema d'aquest nou període. Tot plegat les transformacions del museu reflectien la coevolució del pensament científic i museogràfic i òbviament l'evolució política que experimentava el país. El Museu esdevenia una peça proactiva que formava part d'un sistema complex, el de la cultura i política catalanes, les parts del qual estaven íntimament relacionades i s'influenciaven mútuament en la mesura que anaven coevolucionant. Evidentment Bosch estirava del projecte, i era un component important, però també estirava l'arqueologia catalana, i també empenyien unes institucions amb voluntat política i social, i un republicanisme políticament hegemònic que feia avançar Catalunya decisivament cap a la llibertat. I al seu torn el Museu d'Arqueologia contribuïa a socialitzar un coneixement científic que incidia en la generació d'una ciutadania de qualitat que realimentava i accelerava les dinàmiques coevolutives.

Tot això es va acabar quan l'Exèrcit Popular de la República va ser derrotat a la Batalla de l'Ebre.

Franquisme i restauració borbònica

El que va venir després va ser una sanguinària Dictadura que va comptar amb el col·laboracionisme, directe o indirecte, de bona part de la gent de la Lliga. Tanmateix alguns quadres intel·lectuals vinculats a l'herència noucentista van poder sortejar la situació endegant projectes arqueològics prou importants, com ara la recuperació de les muralles romanes i l'excavació del subsòl de la plaça del Rei. En aquest sentit cal reconèixer la tasca que en clau nacional, i malgrat l'entorn feixista, van exercir, en l'àmbit arqueològic del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, professionals de primer ordre com Agustí Duran i Sanpere o Frederic-Pau Verrié. Diferent sort va tenir el Museu d'Arqueologia que durant el període franquista es va ubicar sota control de la Diputació de Barcelona i estigué sempre dirigit per feixistes i/o oportunistes.

Durant aquest període el museu va canviar poc, les seves sales es van mantenir amb pocs canvis, però els factors coevolutius, òbviament, havien canviat.

El 1975 començà la II Restauració Borbònica, molt similar a la Canovista, que es consolidà amb la Constitució de 1978, un pacte gestat, principalment, entre feixistes i estalinistes amb el vistiplau de la socialdemocràcia alemanya, i en el marc de la Guerra Freda. El nou règim situà com a cap d'estat un dels col·laboradors íntims de la Dictadura, Joan Carles de Borbó, i garantí la impunitat dels crims del feixisme. S'inicià un aparent procés de descentralització que, en el cas de Catalunya, es materialitzà en l'Estatut del 1979. Però la nova situació, amb una democràcia formal que difícilment podia prosperar sense cultura democràtica, no generava coevolucions que poguessin rellançar el museu. El conjunt de forces polítiques catalanes van acceptar les regles del joc de la Constitució, i es van apressar a gestionar i fruit de les noves parcel·les de poder. Altrament l'acceptació del marc constitucional i estatutari espanyol com a projecte estratègic comunament acceptat va implicar la renúncia a qualsevol altre projecte polític de caràcter nacional. Però en aquest marc les dues vies d'accés a una plenitud nacional: la constitucional-legislativa i la cultural-identitària quedaven hipotecades. La possibilitat d'avançar en un projecte nacional català definit per unes lleis de prestigi esdevingué inviable atès que l'Estatut d'Autonomia no atorgava competències per legislar sobre res important. El conjunt de les forces polítiques catalanes van renunciar al Concert Econòmic i des de llavors han esdevingut tolerants amb la inversemblant espoliació fiscal que ha rosegat el país. Altrament podria haver-se buscat lideratge i prestigi en lleis que afavorissin el dia a dia i mitjançant una administració eficaç. Aquest, però, tampoc no va ser el cas. La Generalitat va generar una administració burocràtica i ineficaç. Al capdavant la pervivència de l'herència franquista va menar un model polític en el qual els aparells dels partits es van nodrir amb gent de vàlua desigual i, de resultes, els càrrecs de gestió i tècnics sovint van ser ocupats per gent poc qualificada. El nou règim va mantenir les Diputacions, un cau de poder i corrupció, aviat va quedar clar que el Museu d'Arqueologia no rebria gaires estímuls del seu entorn polític directe. La coevolució política no ajudaria al rellançament de la institució.

El fiasco de la via identitària

En aquest context de II Restauració Borbònica la via cultural era l'única que quedava per impulsar una política d'identitat nacional catalana. Però no es va desenvolupar atès que el desplegament d'un projecte polític cultural implica sincronia amb un projecte polític que garanteixi llibertats. Des del moment que el projecte polític es va limitar a un Estatut d'Autonomia respectuós amb el marc neofranquista de la Constitució espanyola el desafiament cultural quedava sentenciat a iniciatives de perfil baix. Així, fites normals i mínimes com ara l'impuls d'una televisió catalana o la potenciació de la llengua catalana a l'ensenyament esdevingueren molt difícils d'aconseguir.

En aquest context la Llei de museus de 1990 obria la possibilitat de crear museus “nacionals”, però aquesta etèria declaració d'intencions legislativa va tenir un desenvolupament raquític, amb projectes tan desiguals com el MNAC, el MAC, el mNACTEC o el Museu d'Història de Catalunya. A la pràctica cap de les dues grans forces polítiques postfranquistes que van hegemonitzar el poder: CiU i PSC-PSOE no van provar de bastir cap projecte cultural estratègic. Les prioritats de CiU es van centrar a evitar una possible fractura social (!) a Catalunya i van donar prioritat a la construcció d'infraestructures socials, necessàries però sovint mal planificades (centres educatius) i amb malbarataments estructurals notables (poliesportius, piscines, centres cívics, polígons paraindustrials).

Els socialistes, al seu torn, també van bandejar l'eix cultural i van centrar-se en la “modernització” a partir d'intervencions urbanístiques que pretenien impulsar iniciatives socials o paraculturals. Tot plegat, tant les dretes com les esquerres van coincidir en un model de creixement basat en la construcció, congruent amb el que s'impulsava des de Madrid amb uns poders financers addictes a l'especulació salvatge. Tot plegat opcions amb poc valor afegit que acabarien portant el país al desastre econòmic.

Formigó *versus* política cultural

Tant socialistes com convergents van impulsar una política cultural subsidiària de fantasies arquitectòniques i urbanístiques. Les més importants inversions en cultura es van centrar en l'edificació o arranjaments d'edificis. No es va invertir en matèria grisa, entesa com a talent, sinó en matèria grisa entesa com a formigó. Les diferents administracions han anat invertint en iniciatives faraòniques insostenibles com ara el monstruós remodelatge del Palau Nacional, per allotjar el MNAC; la destrucció del teixit històric del Raval, per incrustar el MACBA; o la cruel broma de “la Grapadora” cridada a presidir la plaça de les Glòries (Catalanes) de Barcelona. Allò important no eren les col·leccions dels museus, o la renovació museogràfica, o els investigadors que havien de nodrir els processos d'adquisició i presentació de coneixements, sinó els contenidors i els guanys derivats de la construcció. Arquitectes i dissenyadors van assolir l'hegemonia en aquests processos prioritzant lògiques pseudo-estètiques, sovint elitistes, tot bandejant lògiques més congruents amb la democratització de l'accés al coneixement per part d'amplis sectors de la població. Al darrere d'aquesta praxi no hi havia cap projecte cultural de país, i com a conseqüència els projectes esdevenien una entelèquia tipificada per la incongruència. Òbviament aquesta coevolució no ajudava a un Museu aïllat a Montjuïc, d'una cosa estranya (l'arqueologia) que la misèria intel·lectual governant considerava prescindible.

La destrucció d'un model

El Museu Arqueològic de Catalunya no va escapar a les dinàmiques del període. Sotmès a la fèrula de la Diputació de Barcelona, una de les administracions menys transparents del nou règim, va patir totes les contradiccions. Les direccions, nomenades

a dit, es van caracteritzar per la seva fragilitat, però ni la millor direcció hagués pogut garantir una remuntada de la institució. La coevolució de l'entorn polític i administratiu del museu, així com la manca d'un embolcall de projecte cultural o polític de país menaven la institució a una via morta. Naturalment la Diputació de Barcelona no va tenir cap projecte cultural ni polític més enllà d'una sòrdida gestió. Per als seus caps el manteniment d'un museu “arqueològic” esdevingué una qüestió exòtica. Tanmateix, seguint la lògica del moment històric, van entendre que el museu s'apanyaria a base d'obres, i així, sense objectius, es van endegar projectes de remodelatge un al darrere de l'altre. El malbaratament en paper (projectes) i en ciment esdevingué notable... això deuria generar moviments econòmics, però no necessàriament en benefici de les col·leccions del museu. A més a més, les reformes, poc intel·ligents, quan no mediocres, van anorrear allò que no havia aconseguit el franquisme: la magnífica obra de Bosch Gimpera. Un magnífic museu dels anys trenta síntesi de noucentisme i avantguardisme va ser sistemàticament destruït a canvi de res.

El símbol d'aquest desastre va ser el posicionament de l'Esculapi en el centre neuràlgic de l'edifici. Tanmateix els càlculs no van ser correctes i l'escultura resultà massa gran. Des de tots els punts de vista del panòptic edifici l'Esculapi es veia sense cap, el qual s'internava de manera irremissible en la perspectiva del pis superior. Deuriem concebre el remodelatge pensant en els pressupostos de Jeremy Bentham; però a la pràctica la instal·lació esdevingué una metàfora del panòptic de Michel Foucault, però amb una escultura conceptualment decapitada que no era capaç ni de vigilar, ni de castigar.

Sense futur?

Amb l'arribada de les esquerres a la Generalitat el 2003 s'obriren expectatives de canvi que van quedar en no res. Al capdavall les esquerres tampoc no tenien cap projecte polític ni cultural de país, més enllà del respecte i la submissió al marc de la Constitució transfranquista del 1978. Les tòniques van seguir i les intervencions es van comptar per desastres. De feia temps les esquerres ja havien demostrat a bastament a Barcelona el seu tarannà respecte a la cultura. Oriol Buigas va maldar per destruir el nucli antic de la ciutat a canvi de res, i Ferran Mascarell va propiciar intervencions tan desafortunades com la del Born i l'esperpèntic Fòrum de les Cultures: un *Titànic* d'especulació urbanística, justificat amb la coartada de donar protagonisme a totes les cultures menys a l'autòctona. Tanmateix Mascarell, un dels cervells del colossal malbaratament va ser recompensat, i elevat a la categoria de conseller de cultura, pels socialistes, el 2006, i pels convergents el 2010. Les aportacions d'Esquerra tampoc no van ser brillants atès que no tenia cap projecte clar de país, més enllà de consolidar càrrecs i llocs a les administracions.

El 2007 el conseller de Cultura, Joan Manuel Tresserras, va impulsar un Pla de Museus que pretenia destruir definitivament el que quedava de teixit museístic nacional vinculat a la història i l'arqueologia. Naturalment el particular sistema polític generat per

la Constitució espanyola, amb la pervivència de trets culturals i sociològics franquistes, exigia una política de desmemòria i d'ingravedesa històrica. Tresserras, congruent amb la lògica de la reculada, va voler destruir el Museu d'Història de Catalunya i l'Arqueològic de Catalunya, en favor d'un asexuat museu de ciències socials. Es prometia, alhora (no cal dir-ho), l'arranjament d'un fabulós edifici emblemàtic per esperonar el nou projecte.

En aquest context de letal deconstrucció postmoderna el retorn de l'Esculapi cap a Empúries va significar la rúbrica de la defunció, o assassinat, del MAC com a museu "nacional". Era l'inici de la dispersió de la col·lecció, el bé més preat del que havia estat el Museu d'Arqueologia de tots els catalans.

Aquest moment: el d'ERC destruint museus "nacionals" dedicats al passat, esdevenia autènticament emblemàtic pel que significava de degradació del sistema polític imperant a Catalunya, i evidenciava l'atzucac i esgotament del model postfranquista.

Exposat això... què podem dir del futur del Museu d'Arqueologia de Catalunya? Doncs poca cosa... no té cap futur més enllà del dia a dia. Sembla que el museu ha sobreviscut gràcies a la fallida del model econòmic del país. Pel que sembla s'han acabat les

intervencions constructives faraòniques pretesament estimuladores de l'economia. No es farà cap gran edifici per allotjar cap gran museu de ciències socials. Això és clar, i per tant el MAC esdevé un zombi que continua dempeus. De l'actual equip de govern de la Generalitat, entestat a falcar el projecte constitucional espanyol (tot i les costures), no es pot esperar cap projecte alternatiu, ni polític ni cultural. És el moment del "Vichy Catalán". Els col·laboracionistes treballen colze a colze amb el govern transfranquista de Madrid per tal de destruir l'economia, la cultura i la història del país.

El MAC, ara per ara, no té futur. No és un problema de direcció, ni de recursos, ni de projecte intern, tot i que una optimització d'aquests factors sempre ajuda. És un problema de coevolució política, social i cultural. Un museu nacional no té sentit en un sistema complex polític i cultural que ha renunciat a la nació i que considera el passat com quelcom incòmode.

Francesc Xavier Hernández Cardona

Catedràtic de didàctica de les ciències socials

Universitat de Barcelona

fhernandez@ub.edu